

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM NEUROLÓGIAI KLINIKÁJA 125. KEREKASZTALA Neurodegeneráció, mint a neurológia egyik alapkérdése: terápiás megfontolások

A Szegedi Tudományegyetem Neurológiai Klinikája 125. alkalommal szervezte meg az 1993. szeptemberében indult „Neurológiai Kerekasztal” című továbbképző konferenciáját.

A rendezvény tárgya a neurológia egyik legégettebb kérdésének: a neurodegeneráció mechanizmusának és a neuroprotekciónak lehetőségeinek áttekintése volt. A PET, receptor-specifikus SPECT, MRI spektroszkópia, illetve funkcionális MRI vizsgálatok alkalmazásával bepillantást nyerhetünk az agyban zajló neurokémiai és pathokémiai folyamatokba.

Ezzel párhuzamosan jelentős előrelépés történt a biomarkerek vizsgálata, illetve a neurogenetika területén. Érthető, hogy egy komoly szemléletváltásnak vagyunk részesei, hiszen a neurológiai körképek klasszikus morfológiai áttekintése pathokémiai (funkcionális) megközelítés irányába változott.

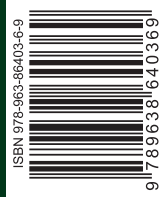
E kiadvány kizárólagosan a Kerekasztalon elhangzott előadások anyagát tartalmazza, amely jó alapul szolgálhat a téma iránt érdeklődő kollégáknak ismereteik bővítéséhez és további irodalmi források felkutatásához.

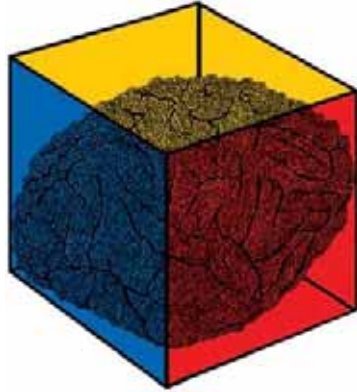
Dr. Vécsesi László
tanszékvezető egyetemi tanár

Neuro- degeneráció,

mint a neurológia
egyik alapkérdése:
terápiás
megfontolások

PRESSON
KIADÓ KFT.

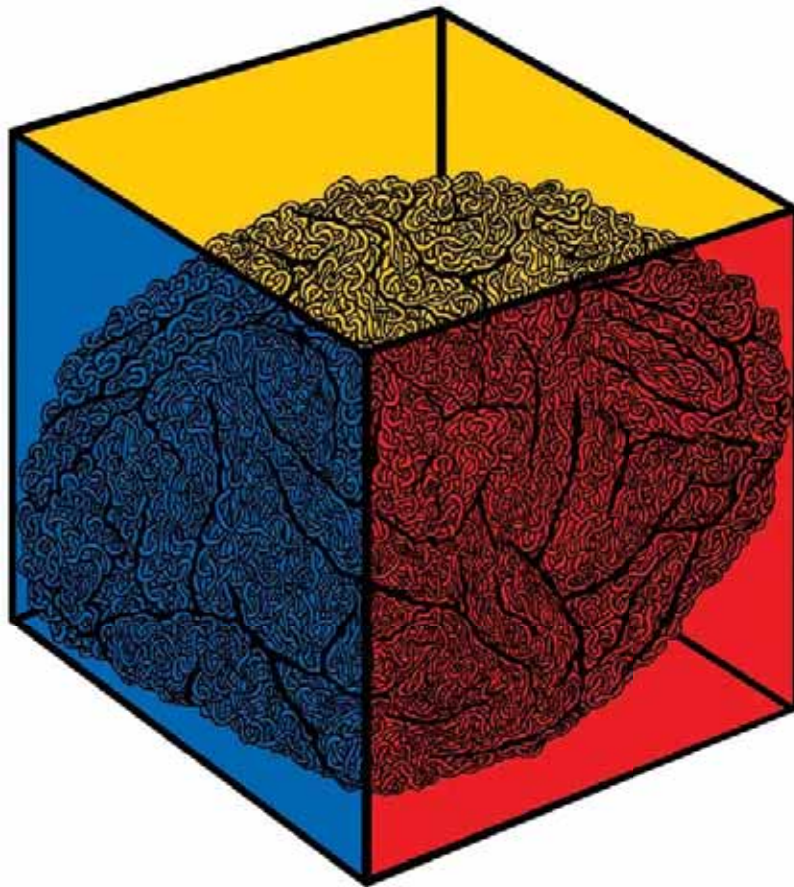

Neuro- degeneráció,

mint a neurológia
egyik alapkérdése:
terápiás
megfontolások

Neuro- degeneráció,

mint a neurológia
egyik alapkérdése:
terápiás
megfontolások

SZTE Neurológiai Klinika
Folyamatos Továbbképző Programja (1993-)

Szeged, 2009.

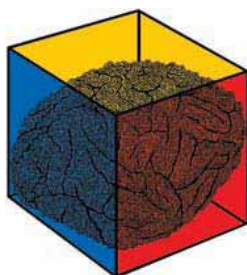
Szerkesztette:
Dr. Vécsei László

Presscon Kiadó,
Budapest

Könyvterv:
Molnár István

© Minden jog fenntartva

ISBN 978-963-86403-6-9

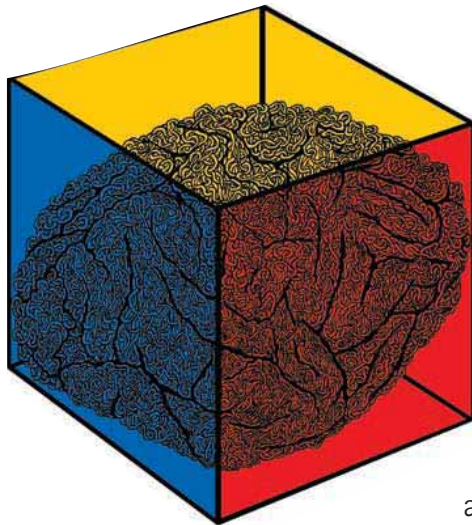
Szerzők:
Vécsei László

Annus János Kristóf
Bencsik Krisztina
Décsi Livia
Dibó György
Engelhardt József
Fejes Annamária
Gárdián Gabriella
Kincses Zsigmond Tamás
Klivényi Péter
Losonczy Erika
Párdutz Árpád
Plangár Imola
Rajda Cecília
Rákóczi Károly
Sas Katalin
Szok Délia
Sztrihá László
Tajti János
Ungureán Aurélia
Vámos Enikő
Varga Edina Tímea
Végh Rita
Zádori Dénes

A PressCon Kiadó a Szegedi Tudományegyetem Neurológiai Klinikája által szervezett 125. Kerekasztal rendezvényen elhangzott előadások eredeti diáit közli, az előadások szövegeinek helyesírása nem minden esetben követi a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírási Bizottsága által készített „A magyar helyesírás szabályai” 11. kiadásának szabályait.

Előszó	7
Vécsei László	
Migrén és neurodegeneráció	9
Párdutz Árpád, Vámos Enik , Fejes Annamária, Tajti János, Ungureán Aurélia, Szok Délia, Vécsei László	
Neurodegeneráció cerebrovascularis kórképekben, Alzheimer-kórban és vascularis demenciában	15
Sas Katalin, Sztriha László, Dézsi Livia, Végh Rita, Vécsei László	
Az epilepszia, mint neurodegeneratív betegség	35
Szok Délia, Annus János Kristóf, Sztriha László, Párdutz Árpád, Sas Katalin, Varga Edina Tímea, Vécsei László	
Neurodegeneráció Parkinson-kórban	43
Klivényi Péter, Dibó György, Gárdián Gabriella, Dézsi Livia, Rákóczi Károly, Zádori Dénes, Plangár Imola, Vécsei László	
Neurodegeneráció sclerosis multiplexben	47
Bencsik Krisztina, Rajda Cecília, Losonczy Erika, Vécsei László	
Neurodegeneráció Huntington-kórban	55
Gárdián Gabriella, Klivényi Péter, Kincses Zsigmond Tamás, Vécsei László	
Neurodegeneráció neuromuscularis betegségekben	61
Dézsi Livia, Engelhardt József, Annus János Kristóf, Varga Edina Tímea, Vécsei László	

A Szegedi Tudományegyetem Neurológiai Klinikája 125. alkalommal szervezte meg az 1993 szeptemberében indult „Neurológiai Kerekasztal” című továbbképző konferenciáját.

A rendezvény tárgya

a neurológia egyik leglényegesebb

kérdésének: a neurodegeneráció

mechanizmusának és a neuroprotekciónak

lehetőségeinek áttekintése volt. A PET, receptorspecifikus SPECT, MRI spektroszkópia, illetve funkcionális MRI vizsgálatok alkalmazásával bepillantást nyerhetünk az agyban zajló neurokémiai és pathokémiai folyamatokba. Ezzel párhuzamosan jelentős előrelépés történt a biomarkerek vizsgálata, illetve a neurogenetika területén. Érthető, hogy egy komoly szemléletváltásnak vagyunk részesei, hiszen a neurológiai kórképek klasszikus morfológiai áttekintése pathokémiai (funkcionális) megközelítés irányába változott. E kiadvány kizárólagosan a Kerekasztalon elhangzott előadások anyagát tartalmazza, amely jó alapul szolgálhat a téma iránt érdeklődő kollégáknak ismereteik bővítéséhez és további irodalmi források felkutatásához.

Szeged, 2009. április 25.

Dr. Vécsei László

tanszékvezető egyetemi tanár

Migrén és neuro- degeneráció

PÁRDUTZ ÁRPÁD, VÁMOS ENIKŐ,
FEJES ANNAMÁRIA, TAJTI JÁNOS,
UNGUREÁN AURÉLIA, SZOK DÉLIA,
VÉCSEI LÁSZLÓ

Neurodegeneráció

- ✓ **Progresszív** neuronális **funkció** vagy **struktúravesztés**, mely **sejthalállal** is jár
- ✓ A **migrén** genetikailag determinálnak tűnő neurológiai betegség, melyet ismétlődő, jellegzetes fejfájásos rohamok jellemeznek
- Progresszív betegség?
- Funkcióvesztés?
- Struktúravesztés, sejthalál?
- Az eddig ismert pathomechanizmusban vannak-e olyan elemek, melyek neurodegenerációra jellemzőek?

Progresszív betegség-e a migrén?

- életkorral általában javul
- nem rövidíti meg az életet

- ritkán krónikussá válik (rohamfrekvencia ↑, obesitas, coffein, gyógyszerabúszus, egyéb fájdalom sy)

- centrális szenzitizáció
- PAG változásai
- agyi laesiók

„Migraine does not inexorably progress like the neurodegenerative diseases.”

Bigal M, Lipton R. Clinical course in migraine, Neurology 2008;71:848–855

Funkcióvesztés van-e a migrénben?

- Neurológiai status negatív
- Intellektus megtartott

- Subklinikus ataxia
- Habitáció zavara

- Ca⁺⁺ csatorna változás
- Csökkent preaktiváció ill. gátlás (zavart monoamin szabályozás)

Nem szükségszerűen progresszív

- Waldie KE, Hausmann M, Milne BJ, Poulton R. Migraine and cognitive function: a life-course study. Neurology. 2002 59(6):904-8.
- Sándor PS, Mascia A, Seidel L, de Pasqua V, Schoenen J Subclinical cerebellar impairment in the common types of migraine: a three-dimensional analysis of reaching movements. Ann Neurol. 2001 May;49(5):668-72.
- Coppola G, Pierelli F, Schoenen J. Habituation and migraine Neurobiol Learn Mem. 2008

Struktúravesztés, sejthalál?

→ Legtöbb migrénesnél nem igazolható morfológiai károsodás

→ Fehérállományi laesiók (össességében csak az aurás migrénnél posterior területen migrénben)

- Hemodinamikai változás?
- Alvadási zavar?
- Dehydratio?
- Mediátorok, gyulladás?

Progresszió?

Kruit MC et al., Migraine as a risk factor for subclinical brain lesions. JAMA 2004;291(4):427-34.

Migrénben lezajló változások

- **Dura: vasodilatatio, gyulladás, oedema, nociceptor aktiváció**
- **Perifériás szenzitizáció**
- **Centrális szenzitizáció**
- **Agytörzsi magvak aktivációja (migrén generátorok)**
- **Energia deficit**
- **Cortical spreading depression**

Kapcsolhatók-e ezek a neurodegenerációhoz?

Duralis nociceptorok aktiválódása

Fejfájás alatt „neurogén gyulladás”
plasma extravasatio és transzmitterfelszabadulás
(CGRP, SP) zajlik a durában

Perifériás és centrális szenzitizáció

Perifériás szenzitizáció:
primer afferensek megemelkedett
aktivitása változatlan
stimuláció alatt – lokális ok

lüktető fejfájás,
a fájdalom rosszabbodása
köhögéskor, munkavégzéskor

A rohamok alatt a trigeminalis
regióban allodynia alakul ki, mely
centralis szenzitizáció eredménye

↑ receptív mező,
↑ spontán tüzelés,
más stimulusra jelentkező tüzelés,
mely korábban nem jelentkezett

NO, PO₄ c-J N-terminal kinase ↑
Morfológiai változások?

- Burstein R, Yarnitsky D, Goor-Aryeh I, Ransil BJ, Baiwa ZH An association between migraine and cutaneous allodynia. Ann Neurol. 2000 May;47(5):614-24.
- Gao YR, Ji RR, Activation of JNK pathway in persistent pain Neurosci Lett. 2008 Jun 6;437

Migrén generátorok

Az agytörzs bizonyos magjai (PAG, LC) a fejfájás ellenoldalán aktiválódnak roham alatt és után

Megváltozott vas homeostasis a PAG-ban
Morfológiai változás?

Energiadeficit migrénben?

- Csökkent Mg tartalom és ATP turnover
- Agyi lactat $\uparrow$ interictalisan aurás migrénben
- Complex I, IV és citrát-szintáz funkciósökkenése threycytában
- plasma lactat és pyruvat $\uparrow$
- Riboflavin és CoQ10 hatásosnak tűnik

Sejtkárosodás?

Weiller C, May A, Limmroth V, et al. Brain stem activation in spontaneous human migraine attacks. *Nature Med* 1995; 1: 658-660.

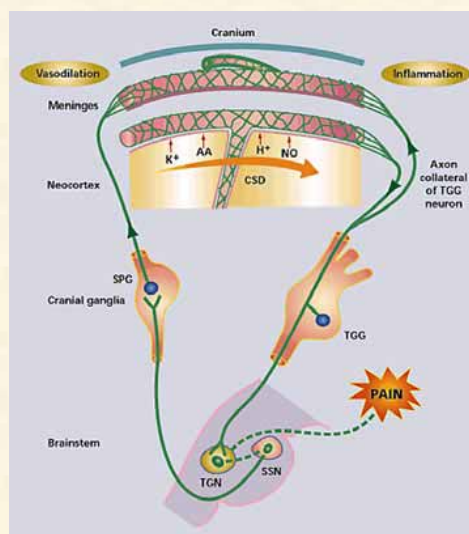
Cortical spreading depression (CSD)

- Neuronális és glia depolarisatio, mely corticalis terjedést mutat – vasodilatációt okozhat
- A CSD képes kísérletes körülmények között a trigeminovascularis rendszer aktiválására

iNOS, LDH, HIF α $\uparrow$
malonát toxicitás $\downarrow$

Neurovascularis szabályozás zavara:
hippocampus laesio?

- Leão AAP. Spreading depression of activity in the cerebral cortex. *J Neurophysiol* 7: 359–390, 1944.
- Dalkara N, Zervas T, Moskowitz MA. From spreading depression to the trigeminovascular system. *Neurol Sci*. 2006 May;27 Suppl 2:S86–90. Review.
- Viggiano E, Ferrara D, Izzo G, Viggiano A, Minucci S, Monda M, De Luca B. Cortical spreading depression induces the expression of iNOS, HIF-1 α , and LDH-A. *Neuroscience*. 2008 Apr 22;153

Összefoglalás

- Eddigi klinikai és kutatási ismereteink alapján nem bizonyítható a migrén neurodegeneratív jellege
- Az eddig ismert pathomechanizmus egyes elemei felvethetik a neurodegeneráció lehetőségét

≠

?

Neurodegeneráció cerebrovascularis kórképekben, Alzheimer-kórban és vascularis demenciában

SAS KATALIN, SZTRIHA LÁSZLÓ, DÉZSI LÍVIA, VÉGH RITA, VÉCSEI LÁSZLÓ

Neurodegeneráció fogalma

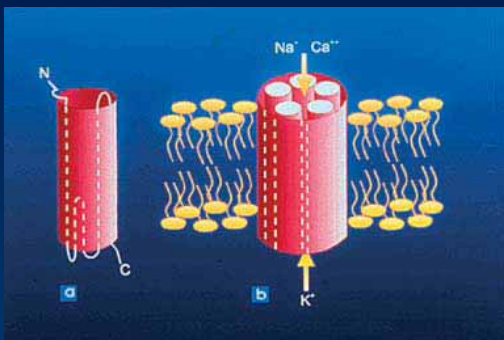
A sejtek lassú pusztulása a sejten belüli aktiválódó különböző anyagcsere-folyamatok (szignál-utak) következtében

Legfontosabb mechanizmusok:

- Excitotoxicitás
- Mitokondriális diszfunkció
- IC. Ca^{++} felszaporodás egyéb okból
- Apoptosis
- Oxidatív stressz
- Gyulladás
- „Protein misfolding” – proteasoma diszfunkció
- Endoplazmas reticulum stressz

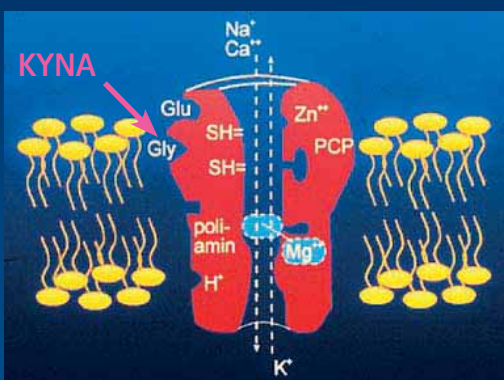

Glutamát (NMDA) excitotoxicitás

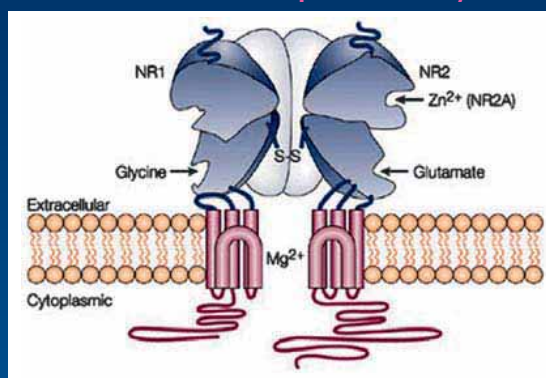

Glu. rec-ok fiziológiai szerepe:

- Szinaptikus plaszticitás (LTP – emlékezés, tanulás)
- IR fejlődése, szinaptogenezis
- Mozgás
- Érzékelés – sensorium
- Fájdalom

Excitotoxicitás koncepció – Olney

Neurodegeneratív betegségek – „lassú excitotoxicitás”

- Sejt energiatermelése valamely okból károsodik
- Hosszan tartó, folyamatos kismértékű Glu felszabadulás
- Post-szin. membrán enyhe depol-ja
- Mg²⁺ ion elmozdul, az ion csatorna megnyílása
- ic. Ca²⁺ felszaporodás
- SEJTHALÁL

Excitotoxicitás

- excesszív glutamátfelszabadulás
- glutamátfelszabadulás a már károsodott neuronokból
- a glutamáttranszport defektusa
- a glutamáttranszport megfordulása

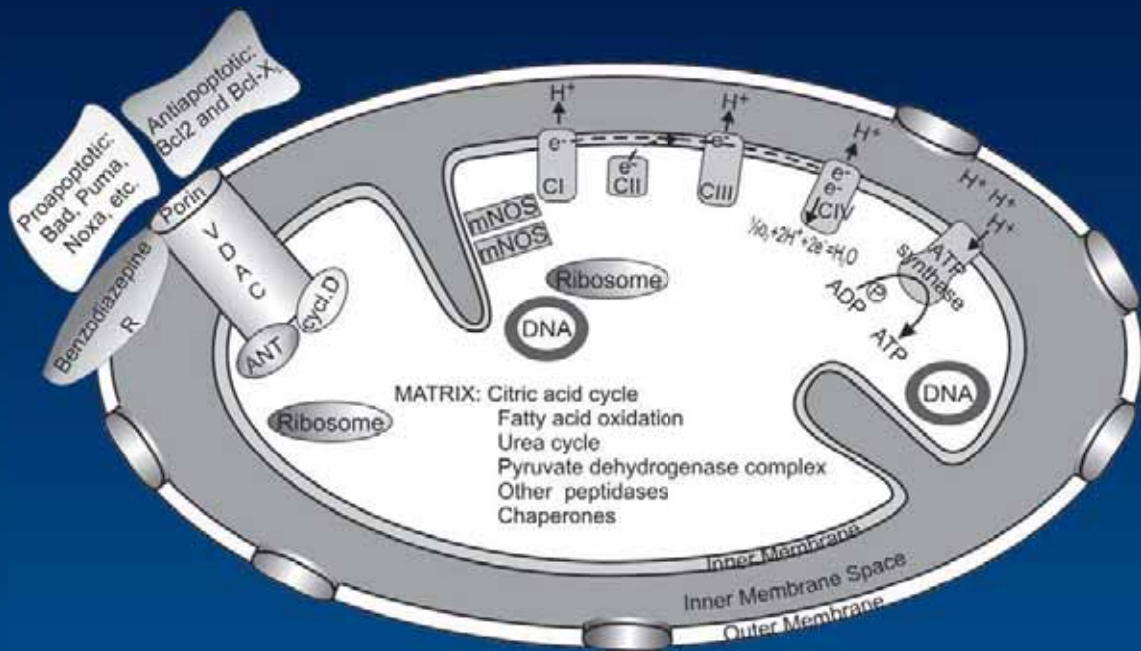
SEJTHALÁL

Metabolikus stressz

- a mitokondriumok exogén toxikus károsodása
- az öregedés hatása a mitokondriumokra
- az intracelluláris Ca⁺⁺ felszaporodása
- a mitokondriumok genetikus abnormalitása

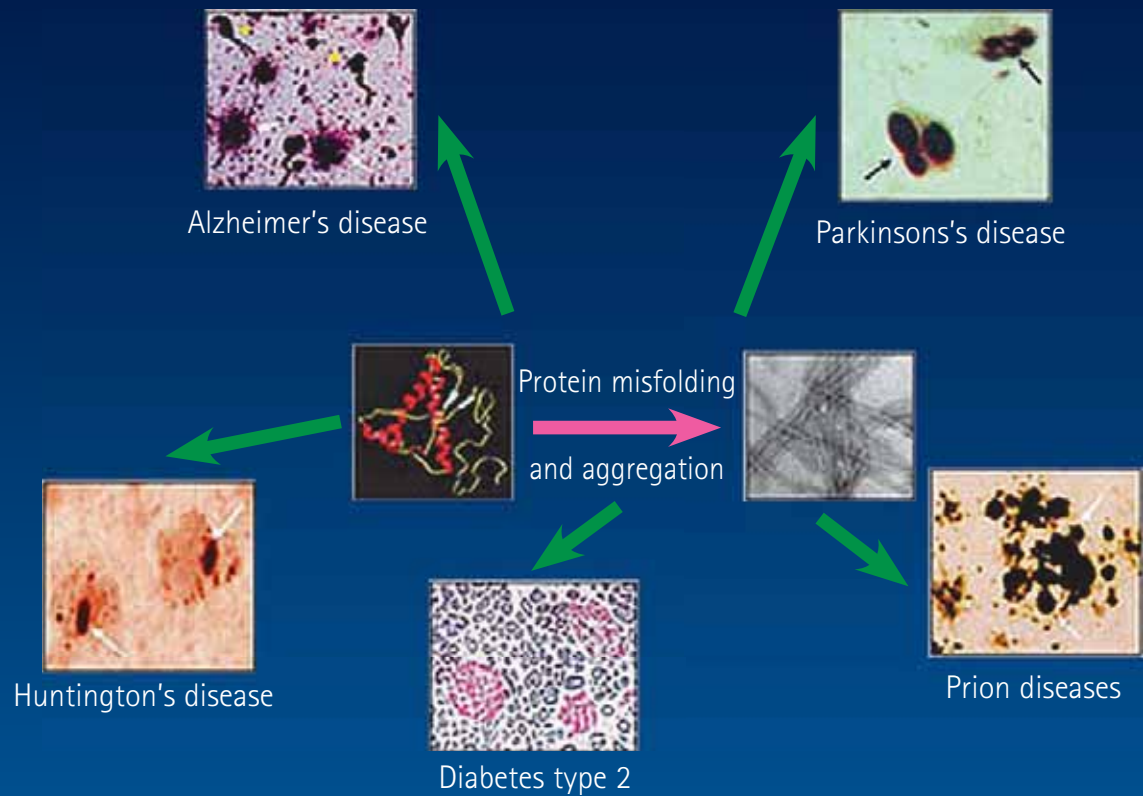
Az extraszinaptikus NMDA R-k aktivációja toxikusabb, mint a szinaptikus elhelyezkedésűeké (mitokondriális Ca⁺⁺ felszaporodás, antiapoptotikus szignálutak aktiválódásának a hiánya)

Mitokondrium

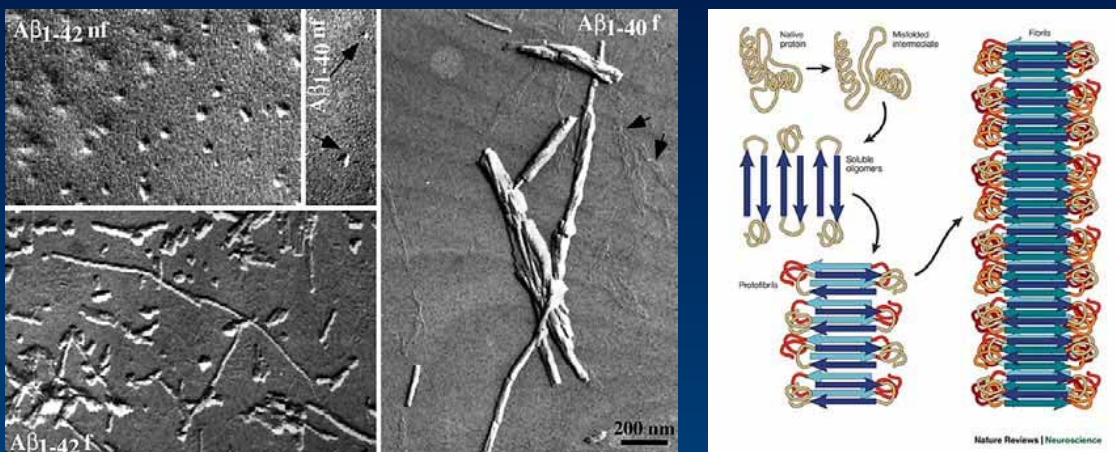
Sas et al., J Neurol Sci. 257:221-239, 2007

Sejt fehérje anyagcsere zavar – kóros fehérjék

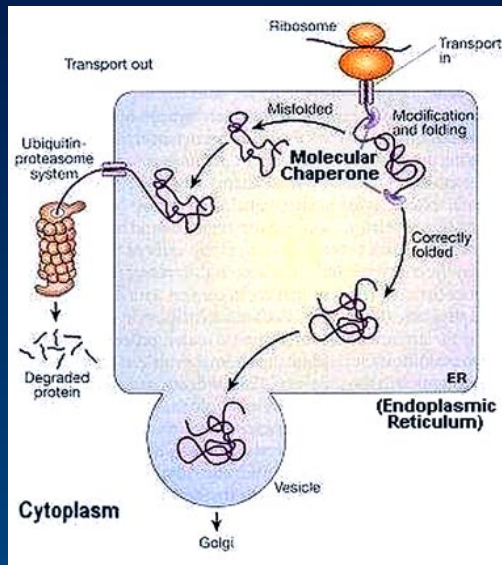
„Protein misfolding” – a proteinek toxikus hatásai

- A fehérje megváltozott funkciója (gain és loss of function)
- Toxikus oligomerek képződése
- Mitokondriális diszfunkció
- Transzkripció megváltozása
- Excitotoxicitás
- Axonális transzport zavar
- Sejt protein homeosztázis zavar (Proteasoma diszf és ERS)

A legtoxikusabb protein forma a solubilis – monomer, ill. oligomer, kevésbé a protofibrillaris forma, a legkevésbé az insolubilis aggregátum.

Endoplasmic reticulum stressz

ERS:

ER zavart működése, ami apoptosist indukálhat.

Kiváltója:

- ER Ca^{2+} depléciója
- Toxikus aggregátumok
- Olyan fehérje mutáció, melyet nem tud processzálni

ER funkciója:

- Fehérje processzálas
- Ca^{2+} raktározás
- Sejt szignalizáció

Ubiquitin–proteasoma rendszer

UPS:

Pontosan szabályozott proteolitikus enzimkomplex, mely alapvető fontosságú a sejt működése szempontjából. Az UPS bontja a normál, ill. mutáns- és abnormális fehérjék nagyobb részét.

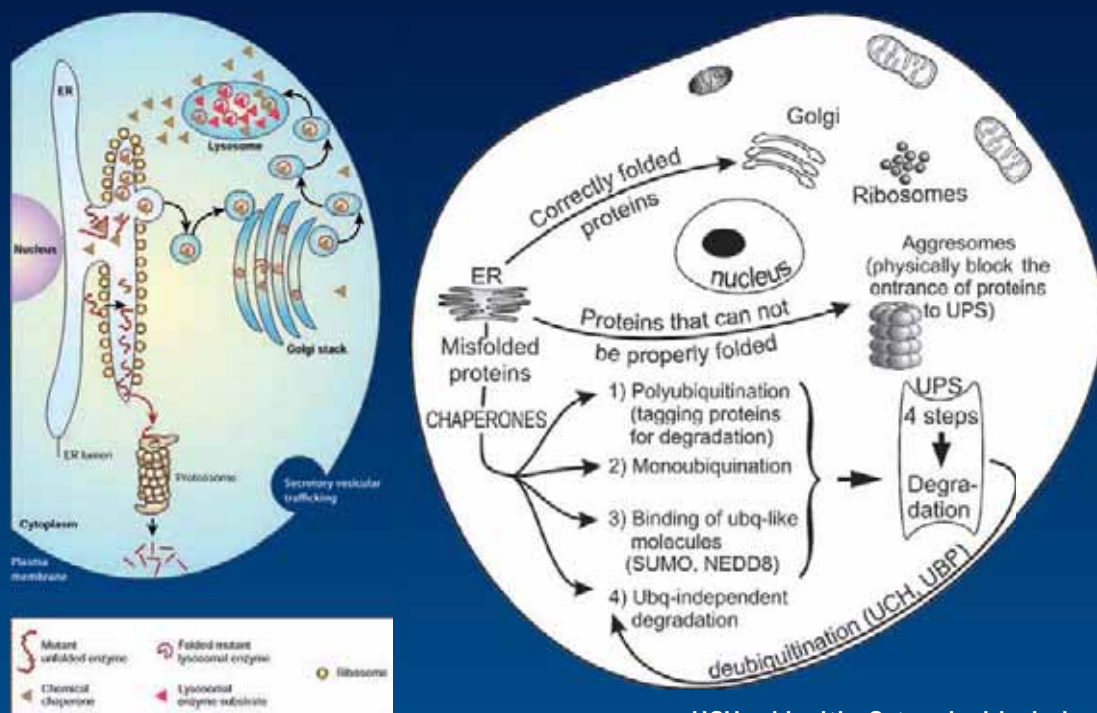
Funkciója:

- Protein forgalom – szállítás, degradálás
- Szignalizáció (pl. protoonkogének, Bax stb.) – tumor növekedés
- Sejtciklus szabályozás
- DNS repair
- Apoptosis
- Na csatorna funkció
- Immun- és gyulladásos folyamatok szabályozása

UPS diszfunkció:

Neurodegeneratív betegségek, malignomák, autoimmun betegségek. Stroke?

Ubiquitin-proteasoma rendszer

UCH: ubiquitin C-terminal hydrolase
 UBP: ubiquitin-specifikus proteáz

Sas et al, J Neurol Sci. 257:221-239, 2007

Ubiquitin-proteasoma rendszer

Az UPS-ben történő degradációhoz a legtöbb proteint meg kell „jelölni”, ubiquitinálni.

Ubiquitináció:

3 féle ligáz végzi. Parkin: E3 ligáz – mutációja FPD

Desubiquitináció:

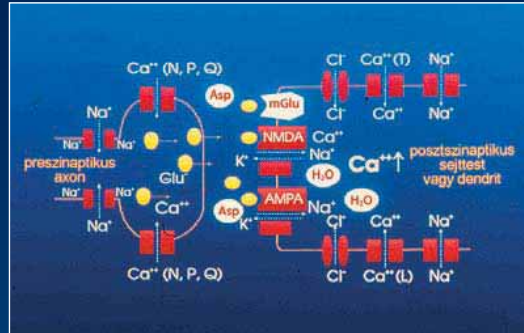
- UCH (Ubq. C-terminál hidroláz) – UCH-1 mutáció – PD
- UBP (Ubq. spec. hidroláz)

Neurodegeneráció – stroke

Agyi ischemia – glutamát receptor hyperaktivitás

Ischaemia – Glu felszabadulás:

- A posztzin. membrán anoxiás depol.
- AMPA R aktiváció, NMDA R Mg⁺⁺ blokádjá megszűnik, aktiválódik
- Megnyílnak a R-k ionsatornái: Na⁺, Ca⁺⁺ áramlik be, K⁺ jut ki, egyes csatornákon Cl⁻ és addicionális Na⁺ influx történik

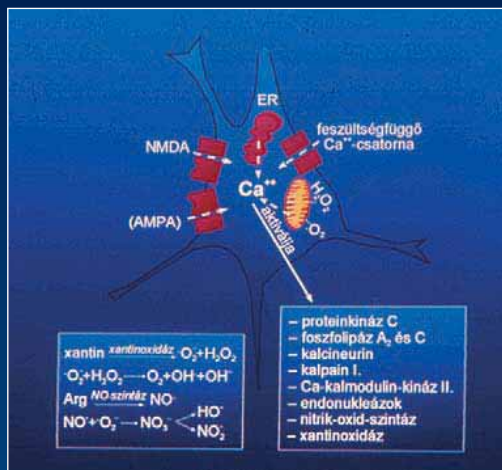

- Akut neuronális duzzadáshoz (IC. oedema), a neuronok ruptúrájához
- Az IC. Ca⁺⁺ felgyülemzése következtében késői neuronális dezintegrációhoz, *apoptózishoz* (penumbrában)

Ezek a víz- és ion eltolódások alapvetően kétféle eseményhez vezetnek a posztzin. sejtben:

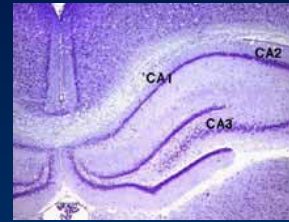
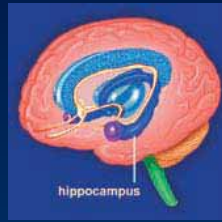
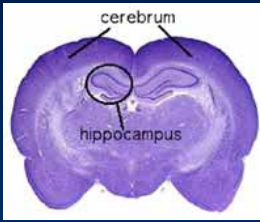

Agyi ischemia – IC. Ca²⁺ felszaporodás

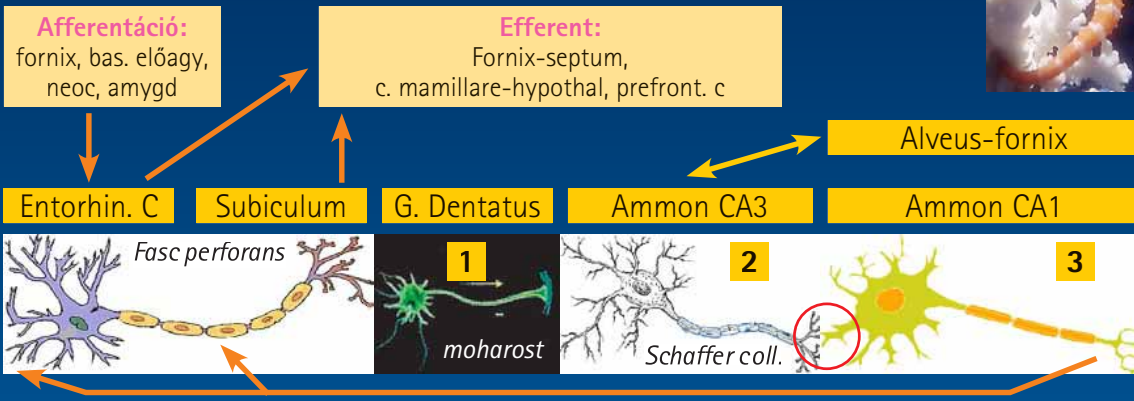

- Lipolízis
- Proteolízis
- DNS fragmentáció
- NOS aktiválódás
- Korai génexpresszió
- MM9 aktiválódás – VAG zavar, vazogén oedema
- Microglia aktiválódás – gyulladós molekulák expressziója
- Fvs invázió – „no-reflow”
- Szimpatikus IR aktiválódás
- HPA tengely aktiválódás

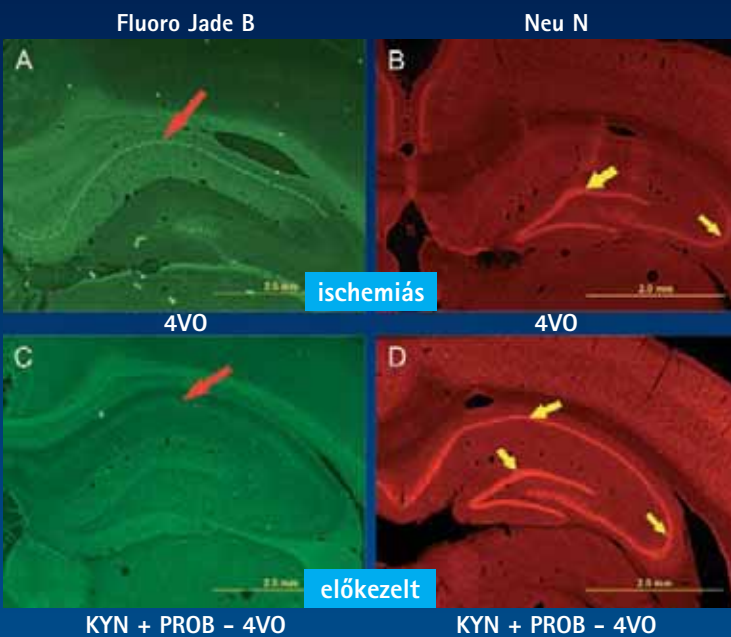
Hippocampus

Az NMDA receptorok legnagyobb sűrűségben a CA1 areában találhatók
 Jól karakterizált glutamaterg kapcsolatok
 Hosszantartó potenciáció (LTP)

KYN hatása a hippocampális sejtekre az ischemia indukció előtt és után adva

A: 4VO
Fluoro Jade B: súlyos neuronális károsodás a CA1-ben

B: 4VO
 A CA1 area alig jelölődik **Neu N**-nel (élő sejtek hiánya)

C: Előkezelés
 A kezelés csökkentette az ischemia okozta sejtkárosodást a CA1-ben (**Fluoro Jade B**)

D: Előkezelés
Neu N immh. – számos jelölődő (élő) sejt a CA1-ben

rTPA – neurodegeneráció

rTPA- pleiotrop hatásai (neuronalis plaszticitás, sejt migráció, szöveti remodelling) mellett NEUROTOXIKUS hatása is van.

Kötődik az NMDA és LRP receptorhoz, ezáltal:

1. NMDA rec-t stimulál, IC. Ca^{2+} nő, az excitotoxikus kaszkádot augmentálja
2. Microgliát aktivál (Glu. szekréció, ROS, cytokine felszab.)

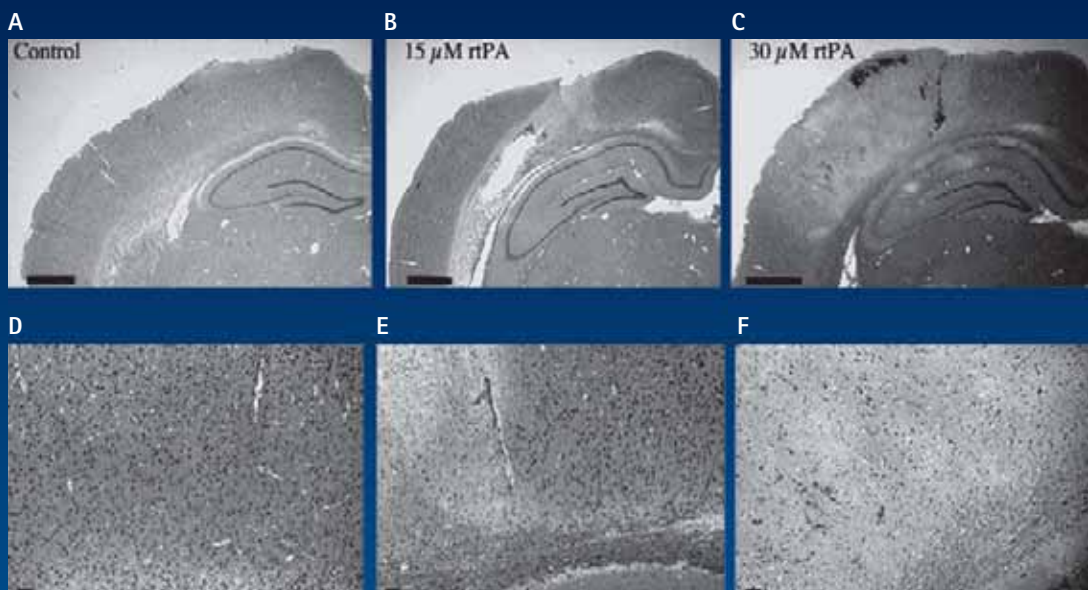
Klinikailag:

Vazogén oedma, az infarktus vérzéses transzformációja

LRP: Low density lipoprot. rec. related protein 1

rTPA – neurodegeneráció

3 patkány csoport: kontroll, 15 és 30 $\mu\text{mol/L}$ rTPA – mikrodiálízissel, Evans blue adás, anti-laminin immunhisztokémia

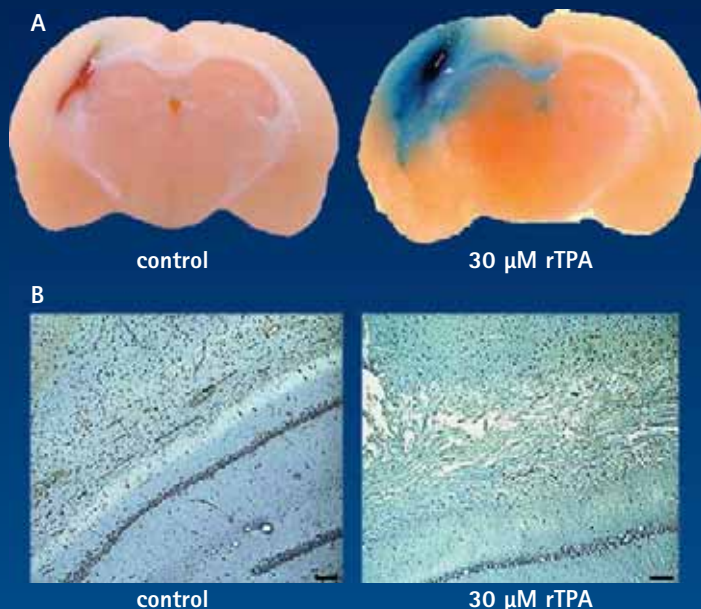

Goto et al., J. Neurotrauma, 2007; 24(4): 745-752.

rTPA – neurodegeneráció

3 patkány csoport: kontroll, 15 és 30 $\mu\text{mol/L}$ rTPA – mikrodialízissel, Evans blue adás, anti-laminin immunhisztokémia

Hatásmechanizmus:

1. Microglia aktiváció (Glu szekr., ROS, cytokin)
2. NMDA rec. stimuláció

Goto et al., J. Neurotrauma, 2007; 24(4): 745-752.

Metabolikus downreguláció

Therápiás hypothermia (28–34 °C)

Alkalmazhatóság: szívmegállás után

Kérdéses: stroke betegek?

Mechanizmus:

- Cerebrális metabolizmust csökkenti
- Glutamát felszabadulást csökkenti
- CBF csökkenés (?)
- ROS gátlás, agyödémát mérsékli
- Gén expresszió megváltoztatása – antiinflammatoros, antiapoptotikus

Kivitelezése:

- Külső hűtés
- Hideg infúzió
- Endovascularis
- Kémiai anyagokkal

Max: 1–3 óra

Mélysége: 28–34 °C

Mellékhatás: bradycardia, hypotensio, hypoK, coagulopathia, thrombocytopenia, szívelégtelenség, pneumonia, pancreatitis

Metabolikus downreguláció

Ischemiás prekondicionálás / tolerancia

Rövid, sublethális ischemia véd egy ezt hamarosan követő letális insultussal szemben

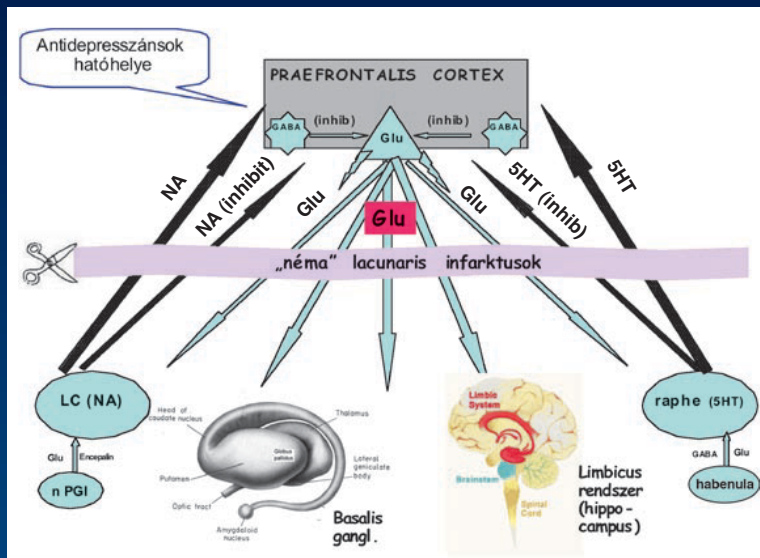
Kül. paradigmák: sublet. globális v. fokális ischemia, corticalis SD, chronikus hypoxia, hypothermia, farmakológiai ágensek

2 inzultus közt: 1-24 óra

AMPA/NMDA receptorok downregulálásával az excitotoxicitás gátlása, GABA gátlás fokozása

Alkalmazás: cardio-pulm. bypass műtét, szív transzplantáció, agyműtétek
Kérdés: magas vasc. rizikójú (pl. metabolikus X) betegek?

A vascularis depresszió patogeneze

„Vascularis depresszió”:

cortico-subcorticalis pályák károsodása
– biokémiai eltérések, cytokin felszabadulás

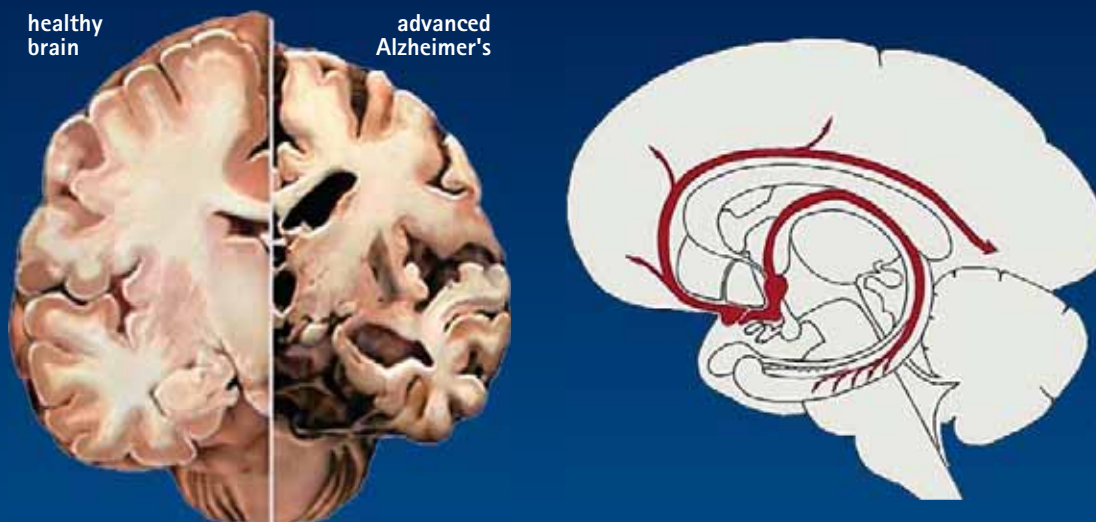
(Spalleta et al., 2006)

Ischemia:

infl. cytokin felszabadulás: IDO aktiválódás – fokozott QUIN termelődés, fokozott Glu transzmisszió → TRP, SER depléción

(Myint et al., 2007; Müller and Schwarcz, 2007)

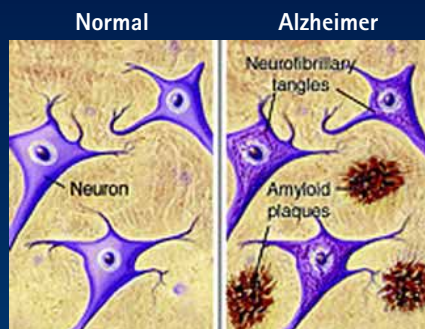
Neurodegeneráció – demencia

Alzheimer-kór

Alzheimer-kór:

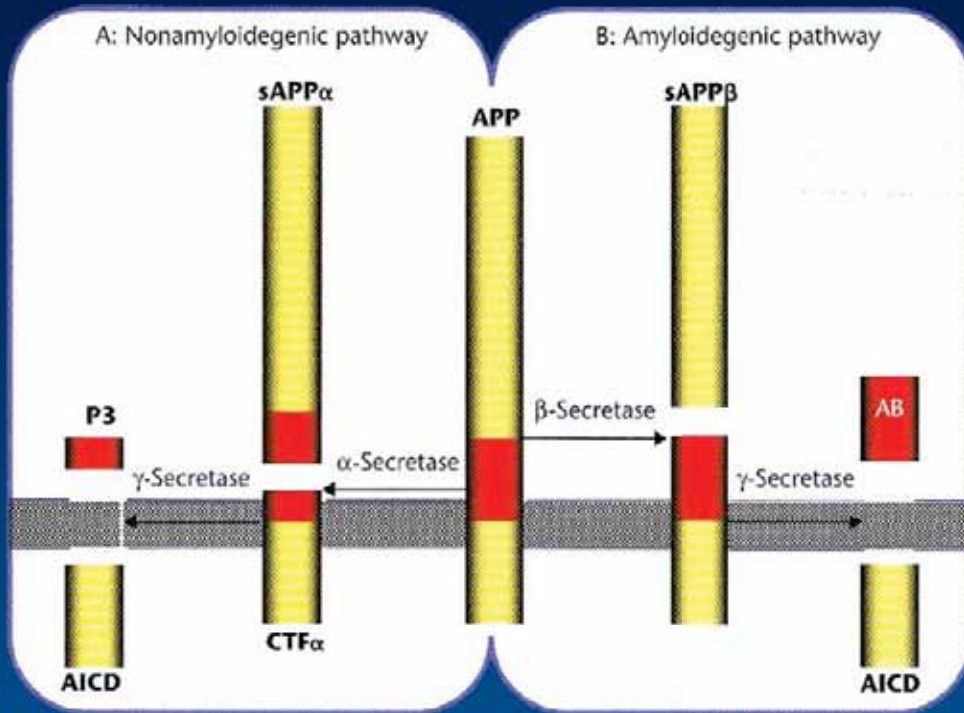
Kétfajta kóros fehérje keletkezése és ennek következtében a kolinerg sejtek pusztulása.

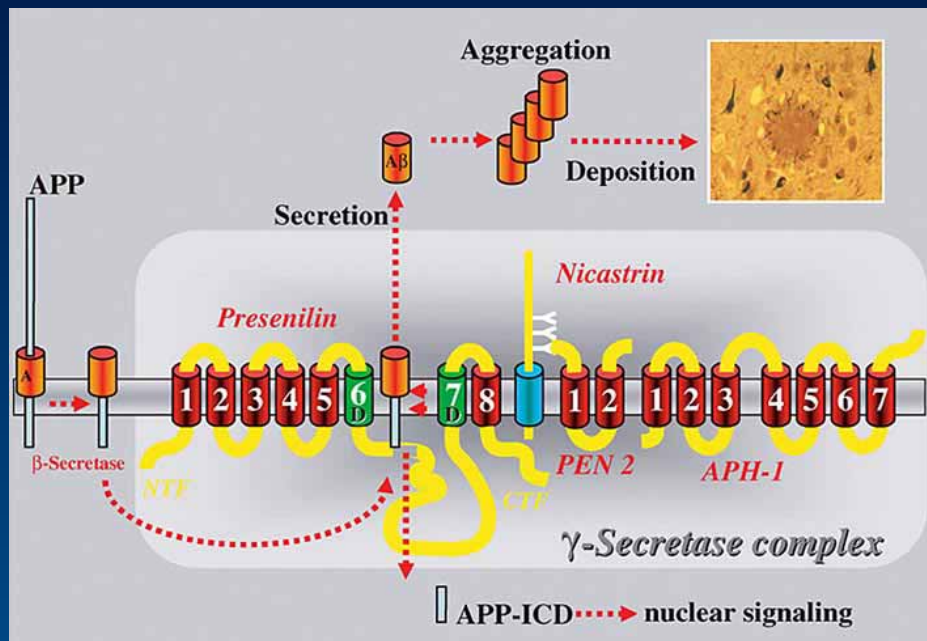
- **Neurofibrillaris fonat** (IC. hyperfoszforilált tau – sejt anyagforgalmában vesz részt),
- **Amyloid béta** – membránprotein, bizonyos tanulási folyamatokban résztvevő transzmembrán fehérje. Vazokonstriktor, érfalkárosító.

Ha prekuzora, az APP kóros helyen hasad, mert nem az élettani alfa, hanem a béta vagy gamma szekretáz hasítja, a kóros 40-42 aminosavat tartalmazó $A\beta$ jön létre. Ez az idegszövetben a sejtek közötti állományban nagy számban lerakódó szenilis plakk kp eleme.

Alzheimer-dementia

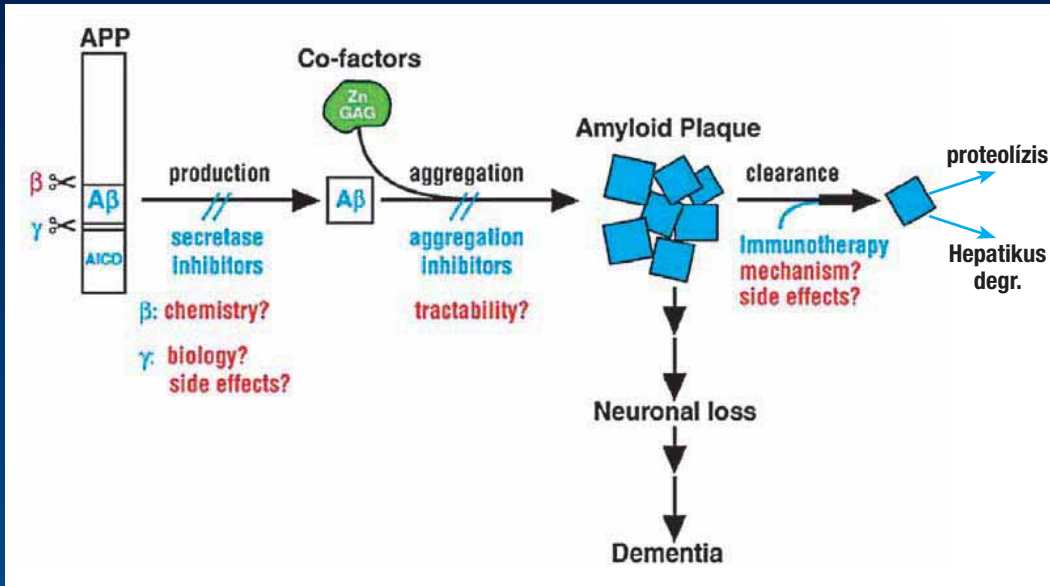

Gamma-szekretáz komplex

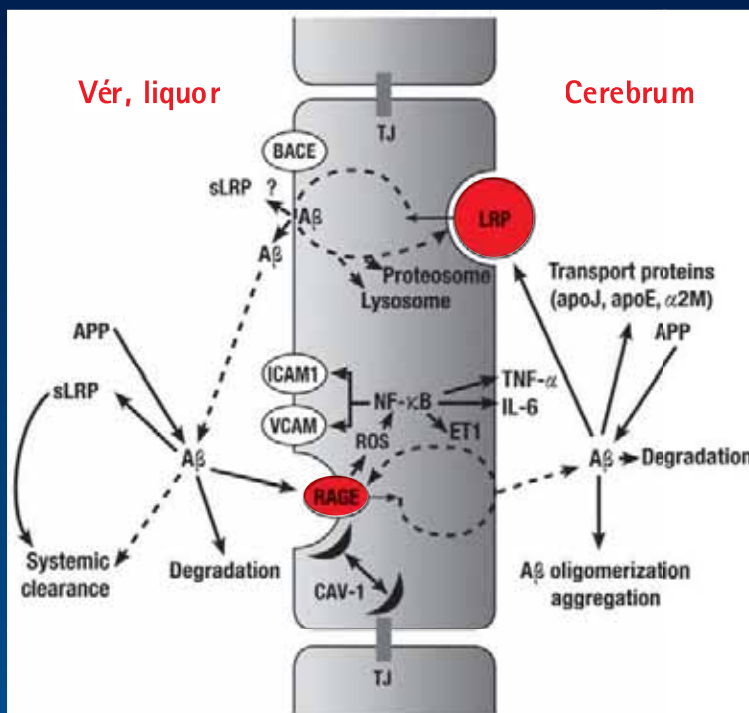

Presenilinben mutáció: FAD

Amyloid béta aggregációja

Amyloid béta clearance

RAGE:

- A β influxa az agyba
- Microglia aktiválódás-gyulladás
- Endothelin-1 szekr. CBF csökkenés

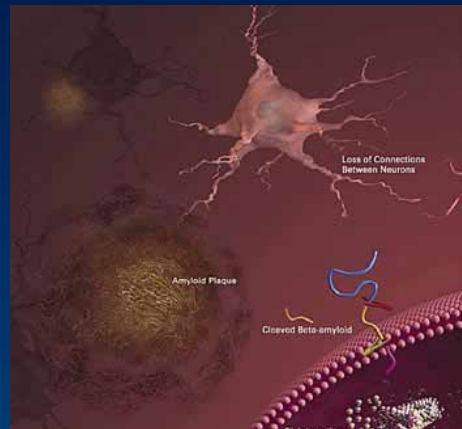
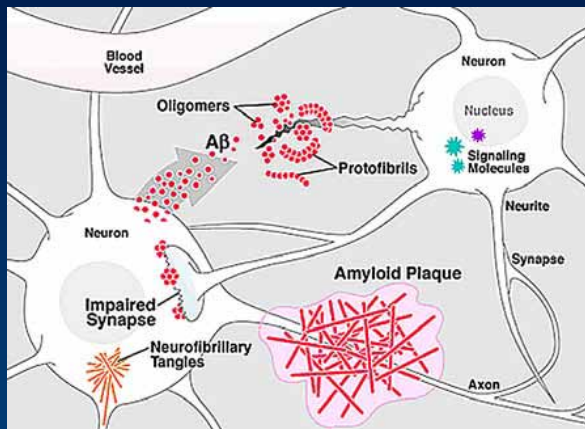
LRP:

- A β influxa az agyba
- A β szállítása

RAGE: Rec for advanced glycolytic end products

LRP: Low density lipoprot. rec. related protein 1

Amyloid béta hatásai

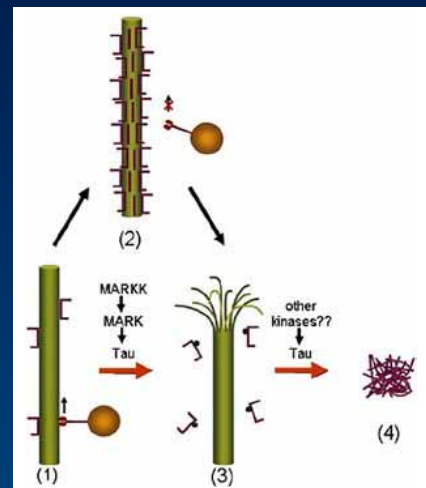
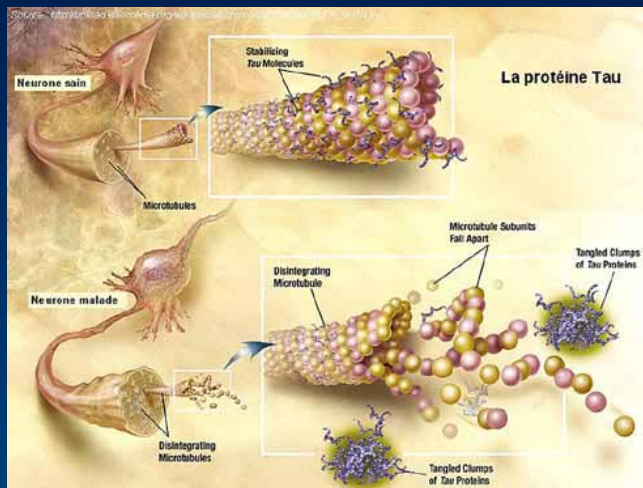
Kapcsolat a kolinerg és amyloid hipotézis között:

Amyloid β kötődik az $\alpha 7nACh$ receptorhoz, ami egy iniciális lépés lehet a folyamatban. Ez elősegíti az amyloid β akkumulációját. A kolinerg neuronok szelektíven vulnérábilisek amyloid β -val szemben.

Szinaptikus toxicitás:

- NMDA rec. expresszió-endocytosis
- LTP
- Basalis szinaptikus aktivitás

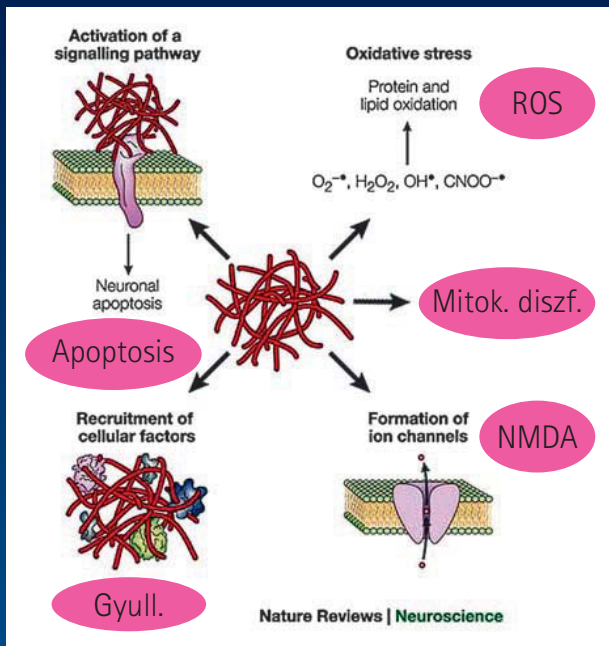
Tau patológia

TAU:

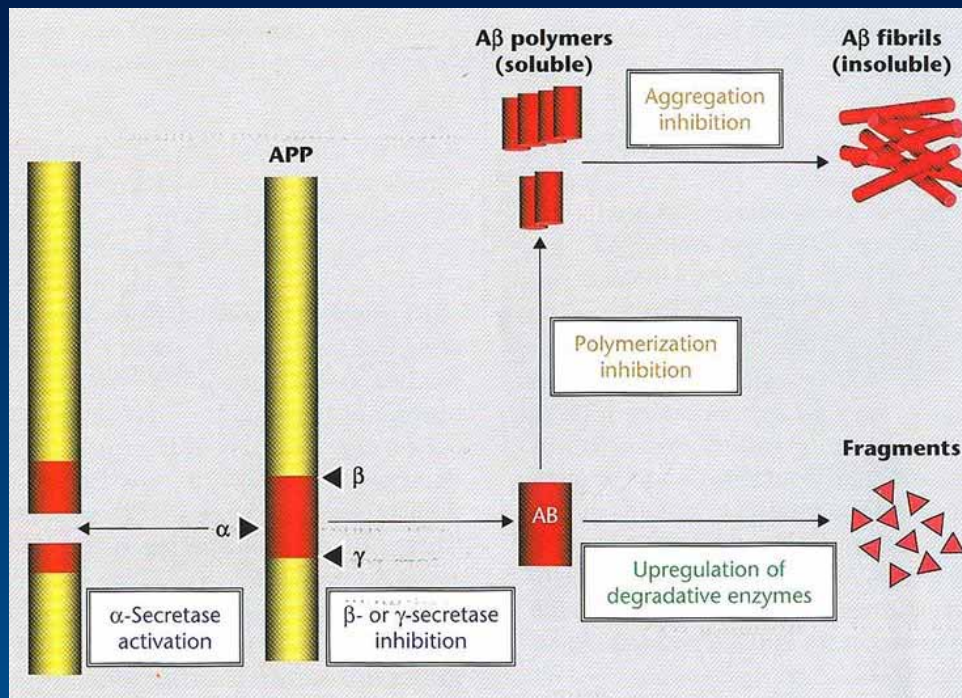
microtubulus asszociált protein, ami ha hyperfoszforilálódik, filamentes, páros helikális struktúrát vesz fel, ami aggregálódik a sejttesben (loss és gain of f.)

Alzheimer-kór pathológiás folyamatai

- Amyloid béta akk.
- Tau path.
- Axon transzport z
- Inflammatio
- Excitotoxicitás
- ROS
- Mitokondr. diszf.
- Szinapszis vesztés
- Neuron degeneráció

Therápiás alternatívák

Therápiás alternatívák

Kolinészteráz gátlók

Tau alapú therápiák:

- Tau foszforilációt gátló – protein kináz gátlók (GSK inhib)
- Tau lebontást fokozók: foszfatáz aktivátorok
- Tau antiaggregációs therápiák
- Tau clearance fokozók: autofágia serkentők, UPS modul (HSP90 inhib.) proteáz aktivátorok
- Tau immuntherápia?
- Microtubulus-stabilizátorok – taxol

Therápiás alternatívák

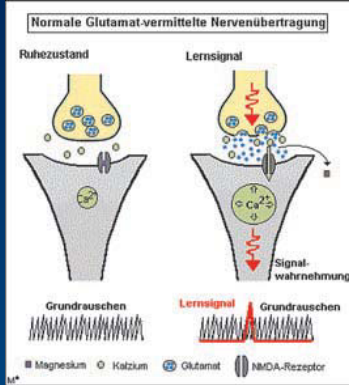
Neurodegenerációt csökkentők:

- Growth faktorok, ill. receptoraik befolyásolása
- PPAR-gamma agonista – rosiglitason
- Statin
- NMDA rec. antagonisták (memantin, Neramexán, Dimebon)
- Oxidatív stressz csökkentők
- Cannabinoid rec. modulátorok STB.

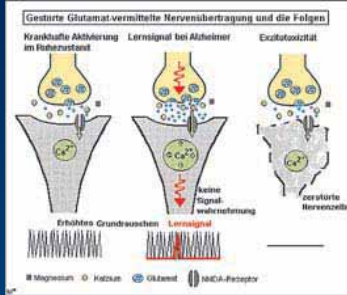

Memantin

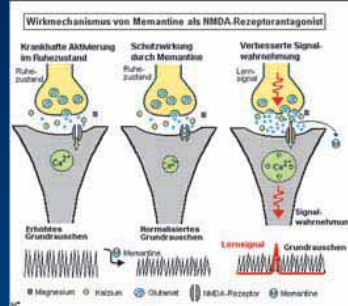
Fiziológiás
Nyugalmi Szignál

Path. enyhe prolongált NMDA akt.
Nyugalmi Szignál Excitox.

Kóros körülmények közt
Nyugalmi Nyug+M Szig+M

Konklúzió

Az epilepszia, mint neurodegeneratív betegség

SZOK DÉLIA, ANNUS JÁNOS KRISTÓF, SZTRIHA LÁSZLÓ, PÁRDUTZ ÁRPÁD,
SAS KATALIN, VARGA EDINA TÍMEA, VÉCSEI LÁSZLÓ

Epilepszia betegség

- A népesség 0,5-1%-a
- Ismétlődő spontán rohamokkal jellemezhető
- Fokális vagy generalizált
- Primér vagy szekundér

- Temporális lebenyi epilepszia
- Csecsemőkori/gyermekkorai epilepszia – fejlődő agy

A neurodegeneráció fogalma

- Akut
- Krónikus

- Sejthalál
- Apoptózis

- Excitotoxicitás

Epilepszia

- „initial precipitating injury”
  - ismétlődő rohamok vagy
  - status epilepticus hatása
- az éretlen fejlődő vagy érett agyra
  - neuronális vulnerabilitás
  - celluláris és szinaptikus reorganizáció
  - regeneratív folyamatok
- a neuronális struktúrára és funkcióra

Neurodegeneráció/neuroprotekción faktorai

■ lipidek	homocisztein
■ kreatin	tiamin
■ NMDA-receptorok	gap junction
■ pilokarpin	ioncsatornák
■ cisztatin	DNS vakcinák
■ katepszin-D	prostaglandin(COX)
■ Ca ²⁺ -ion	

Lipid metabolizmus

Zsírban gazdag szövetek: zsírszövet, agyszövet

- **LDL-derivált lipid akkumuláció az érfalban**
  - atherosclerosis
- **proinflammatoros citokinek (TNF α , IL-1)**
  - érgyulladás
  - eikozanoidok, ceramid, reaktív oxigén
- **cholesterol**
  - a neuroszteroidok bioszintézisének prekursora
- **ketogén diéta (zsírdús)**
  - epilepszia
- **apolipoprotein E – cholesterol karrier fehérje**
  - Alzheimer-kór

Lipid metabolizmus

- **foszfolipáz aktiváció – lipid peroxidáció**
  - Parkinson-kór
- **foszfolipáz A2 gátlás: EAE progressziót ↓**
  - SM
- **endokannabinoid hpoaktiváció**
  - Huntington-kór
- **COX2 gátlás: spinális neurodegeneráció ↓**
  - ALS
- **eikoza-pentaeonát szupplementáció**
  - SCH, bipoláris betegségek

Kreatin

- **fenntartja a sejtek energia homeosztázisát**
- **neuroprotektív**
  - akut és krónikus állatmodellekben
- **kreatin pótlás:**
  - Huntington-kór
  - Parkinson-kór
  - amyotrophiás lateralsclerosis (ALS)
  - Alzheimer-kór
  - ischaemiás stroke
  - agy/gerincvelő trauma
  - epilepszia

Epilepszia pathomechanizmusa

- **neurotranszmitterek**
  - inhibitoros GABA-receptorok
  - excitátoros glutamát (NMDA, AMPA)-receptorok
- **ioncsatornák**

NMDA-receptorok

- **fiziológiás szerepe a KIR-ben**
- **patológiai funkciói:**
  - akut excitotoxikus hatások (ischaemiás stroke, traumás agyi károsodások)
  - krónikus neurodegeneráció (Alzheimer-kór, Parkinson-kór, Huntington-kór, ALS)
  - neuronális szenzitizáció (epilepszia, neuropátiás fájdalom)
  - neuro-developmentális betegségek
    - NMDA-receptor hipofunkció (schizofrenia)
- **Th.: szelektív NMDA-receptor antagonisták eddig még nem mutattak kedvező hatást**

Epileptogenezis

- **Agyi károsodás, ami triggerel egy molekuláris és celluláris kaskád, ami spontán rohamokhoz vezet**
- **Celluláris elváltozások:**
  - neurodegeneráció
  - neurogenesis
  - axonális sprouting/sérülés
  - dendritikus/szinaptikus remodeling
  - gliózis
  - gyulladásszerű sejt invazáció
  - angiogenesis
- **Extracelluláris matrix változások**
- **Szerzett channelopathiák**

Krónikus TLE

- **hippocampus**
  - vulnerábilis epileptogén agyi régió
  - hippocampalis sclerosis
    - neuronális hálózati reorganizáció

- **„initial precipitating injury” (pl. SE)**

- **AED-ek**
  - hatékonyak: a primér neuroprotekciónban
    - akut rohamok vagy SE utáni neurodegeneráció csökkentése
  - kérdésesen effektívek: a krónikus epilepszia kifejlődésének megelőzésében

Krónikus TLE

- **spontán rekurrens motoros rohamok**
- **epilepsziás fókusz: a limbikus rendszerben**
- **kognitív zavarok**
- **tanulási zavarok**
- **memória zavarok**
- **affektív zavarok (depresszió, szuicidium)**
- **viselkedési zavarok**

- **terápia-rezisztens**

Krónikus TLE

- Hippocampalis neurodegeneráció
- Gyrus dentatus kóros neurogenezise
- Kóros moharost sprouting/burjánzás
- Kóros hálózati reorganizáció
- A funkcionális gátlás szign. csökkenése
- Korai fázisban: neurogenesis ↑
- Késői fázisban: neurogenesis ↓

Neurotoxicitás

- oxidatív stressz
- mitochondriális zavar
- excitotoxicitás
- neuronális sejthalál
- szabad gyökök
  - Alzheimer-kór
  - Parkinson-kór
  - amyotrophiás lateralsclerosis (ALS)
  - stroke
  - epilepszia

Terápiás lehetőségek

■ Neuroprotekción?

- őssejt (főtális hippocampalis) beültetés
- antioxidánsok
- neurotrófikus faktorok/ hormonok
- ketogén diéta
- NMDA-receptor antagonisták
- kreatin
- folsav, B6, B12 vitaminok
- COX inhibitorok
- DNS vakcina (neuroprotektív immunitás)
- „enriched environment” strategy

Irodalom

- Pitkanen A, Lukasiuk K. Molecular and cellular basis of epileptogenesis in symptomatic epilepsy. *Epilepsy Behav* 2009;14(Suppl 1):S16-S25.
- Kalia LV, Kalia SK, Salter MW. NMDA receptors in clinical neurology: excitatory times ahead. *Lancet Neurol* 2008;7:742-755.
- Acharya MM, Hattiangady B, Shetty AK. Progress in neuroprotective strategies for preventing epilepsy. *Prog Neurobiol* 2008;84:363-404.

Neuro- degeneráció Parkinson- kórban

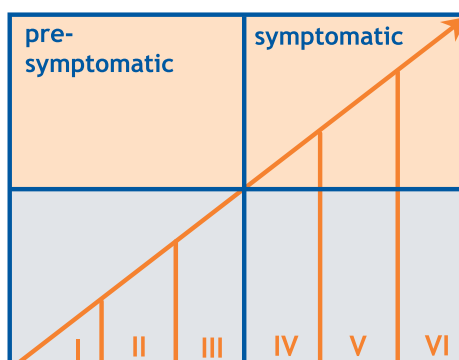
KLIVÉNYI PÉTER, DIBÓ GYÖRGY, GÁRDIÁN GABRIELLA,
DÉZSI LÍVIA, RÁKÓCZI KÁROLY, ZÁDORI DÉNES,
PLANGÁR IMOLA, VÉCSEI LÁSZLÓ

Hol van neurodegeneráció?

Patológia modell

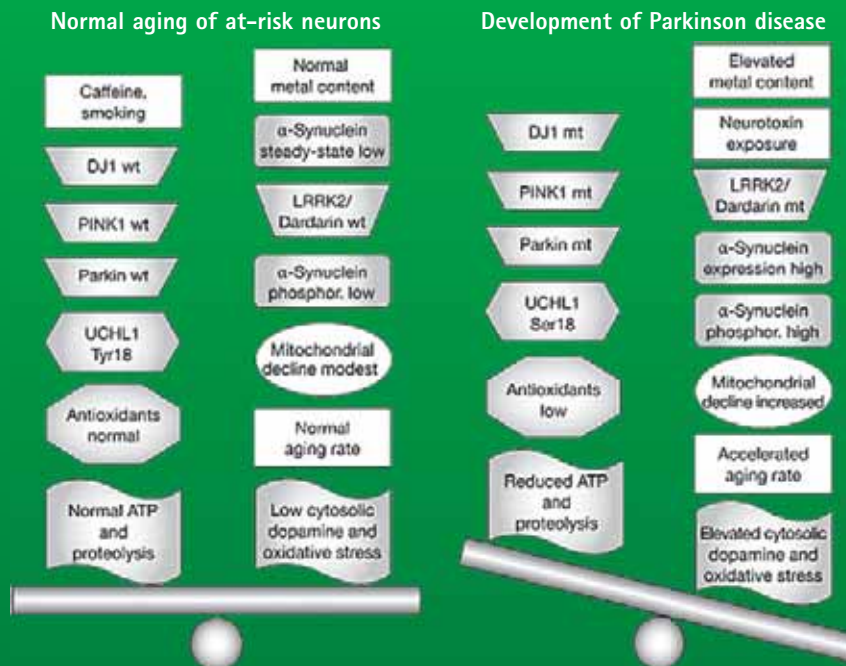
Stages of Lewy body formation:

- I. Dorsal vagal nucleus/olfactory bulb
- II. Brain stem/reticular formation
- III. Basal prosencephalon/amygdala/substantia nigra
- IV. Mesocortex
- V. Neocortex – association areas
- VI. Neocortex – sensory and motor areas

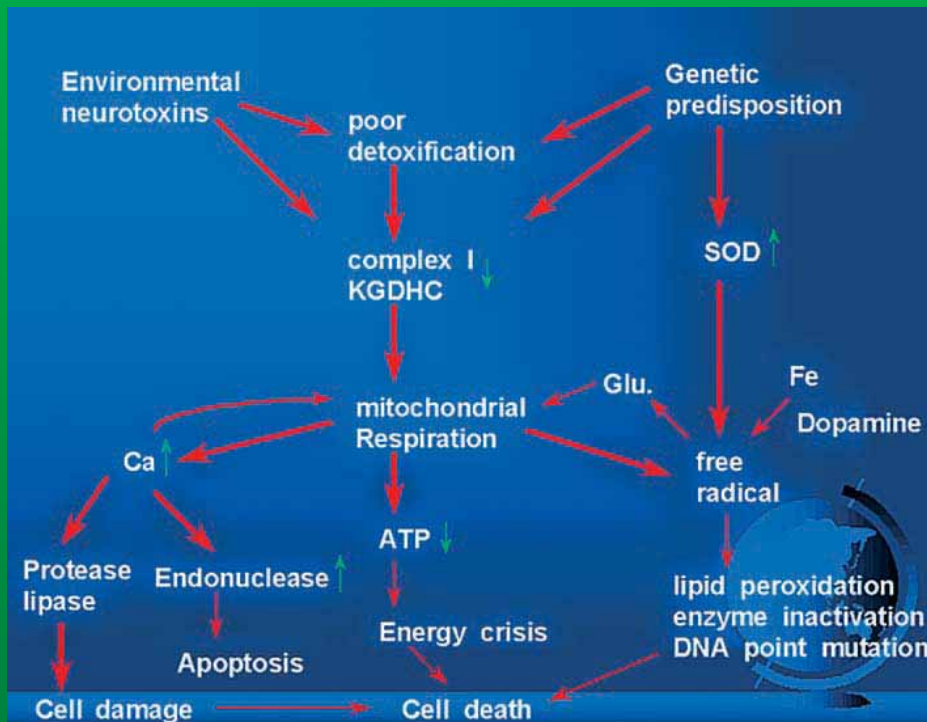
Braak et al., 2002

Miért alakul ki Parkinson-kór? Multifaktoriális etiológia

Klein C and Schlossmacher MG: *Nat Clin Pract Neurol* 2:136–146, 2006

Pathomechanizmus

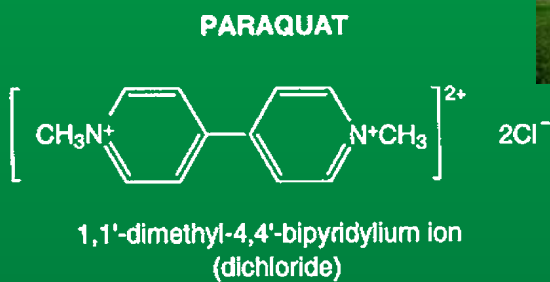
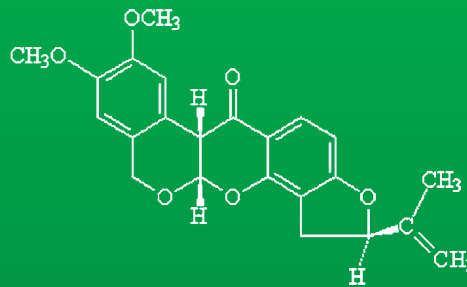
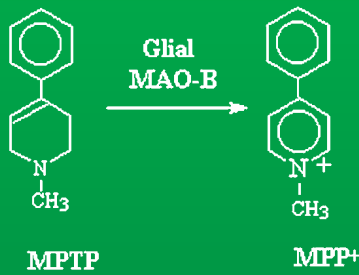
Környezeti toxinok

- MPTP
- Mn
- CO
- **Peszticidek:**
  - » Rotenone
  - » Paraquate

So-called frozen addicts posed together in 1991, after having received treatment. Nine years earlier all suddenly became immobile, as if they had instantly acquired Parkinson's disease, after taking heroin containing an impurity, MPTP. Studies of how MPTP led to the freezing has generated many insights into the biochemical reactions that could contribute to a more classical presentation of the disease.

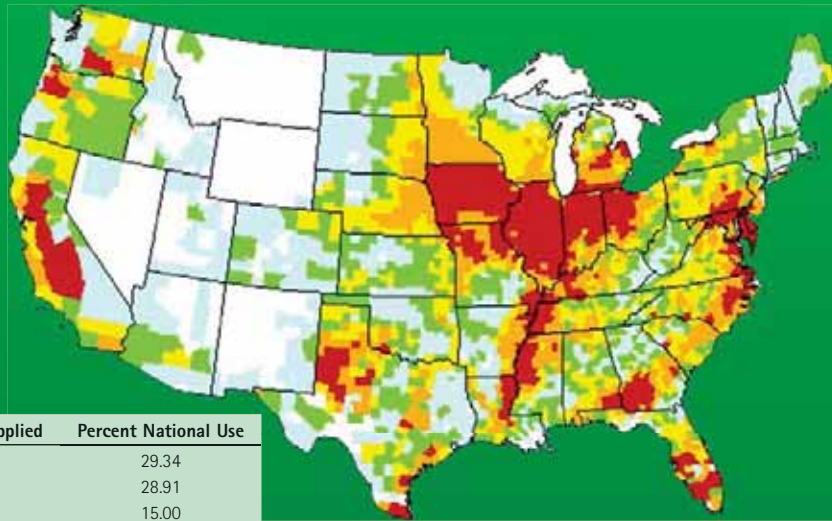
Rotenone

Paraquat Estimated annual agricultural use

Average use of
Active Ingredient Pounds
per square mile
of county per year

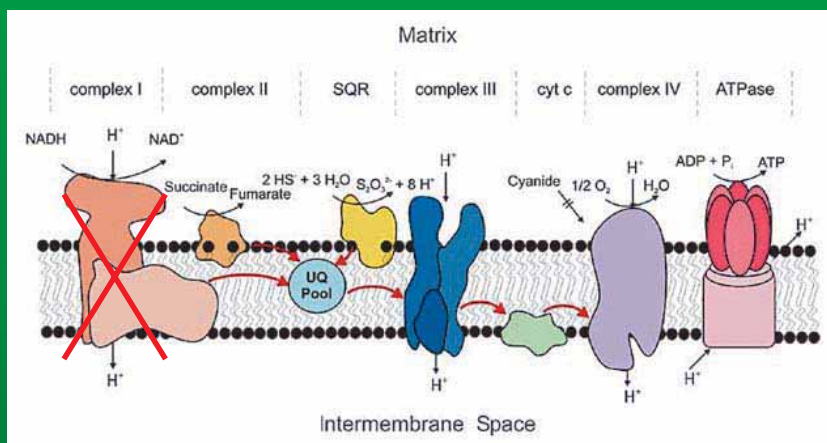
- No estimated use
- < 0.076
- 0.076–0.387
- 0.388–1.319
- 1.320–4.321
- ≥ 4.322

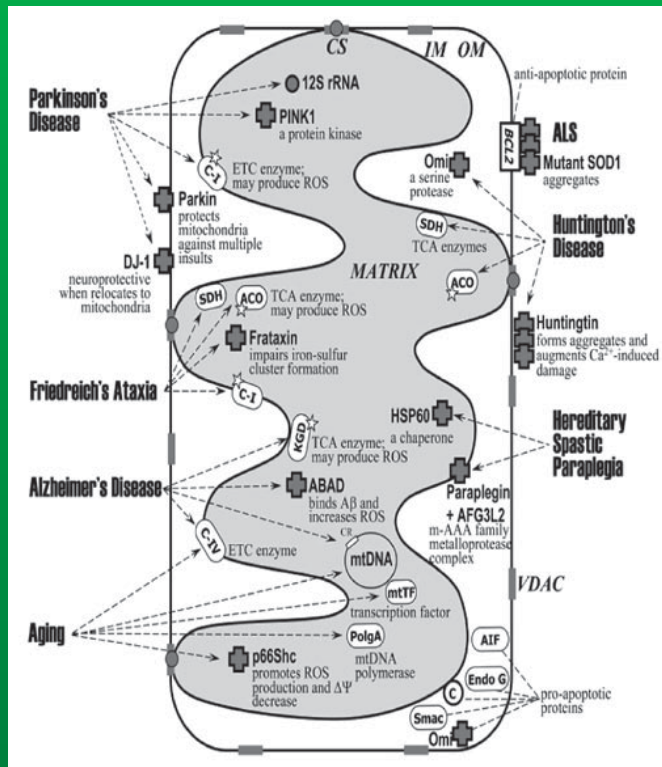
Crops	Total Pounds Applied	Percent National Use
Corn	1,240,472	29.34
Soybeans	1,222,533	28.91
Cotton	634,304	15.00
Alfalfa hay	112,891	2.67
Peanuts	110,997	2.62
Sorghum	106,352	2.52
Grapes	96,385	2.33
Almonds	79,250	1.87
Apples	74,096	1.75
All citrus	66,571	1.57

Metabolikus zavarok

- Mitochondriális zavar – szerzett vagy örökletes komplex I deficit (kísérletes ill. humán adatok)
- Fokozott szabadgyök képződés
- Antioxidáns rendszerek zavarai
- Normál/felgyorsult öregedés

Mitokondriális zavar

Beal MF, 2005

Genetikai tényezők

Locus	Protein or Location	Inheritance	Population
PARK 1	alpha-synuclein	AD	Italian, Greek
PARK 2	Parkin	mainly AR	Global
PARK 3	2p13	AD, reduced penetrance	N. European
PARK 4	AS triplication	AD, reduced penetrance	Iowa kindred
PARK 5	UCHL1	AD	German
PARK 6	PINK1	AR	Italian
PARK 7	DJ-1	AR	Dutch
PARK 8	dardarin	AD, reduced penetrance	Global
PARK 10	??	Unclear	Icelandic

Összefoglalás

- Környezeti hatások, öröklött/szerzett metabolikus zavarok, ill. genetikai faktorok okozta komplex etiológia
- Energia deficit, oxidatív stressz, excitotoxicitás
- Meghatározott rend szerinti, szelektív sejtpusztulást okoz (apoptózis)

Neuroprotekcio kérdése

- Nincs mérési lehetőség (klinikai tünetek, SPECT, PET nem megbízhatók, biomarker nincs)
- Szóba került szerek:
  - » selegiline, rasagiline, pramipexol, ropirinol
  - » koenzim Q10, kreatin, E vitamin

Neuro- degeneráció sclerosis multiplexben

Terápiás lehetőségek

BENCSIK KRISZTINA, RAJDA CECÍLIA,
LOSONCZI ERIKA, VÉCSEI LÁSZLÓ

A sclerosis multiplex

A sclerosis multiplex (SM) a központi idegrendszer különböző fokú demyelinisatióval és axonális károsodással járó krónikus gyulladásos megbetegedése. A leggyakoribb fiatal felnőttkorban kezdődő ideggyógyászati megbetegedés, mely az esetek közel kétharmadában 10-15 év kórlefolyás után maradandó rokkantsághoz és idő előtti nyugdíjazáshoz vezet.

Pathomechanizmus

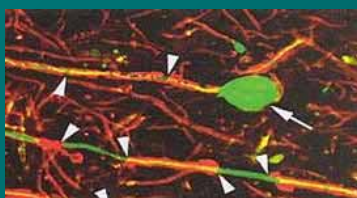
Gyulladás

Myelin károsodás

Idegrost károsodás

Trapp et al. *Curr Opin Neurol.* 1999;12:295 • Trapp et al. *J Neuroimmunol.* 1999;98:49 • Trapp et al. *Neuroscientist.* 1999;5:48.

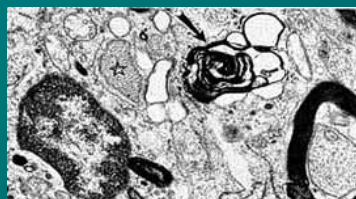
Pathomechanizmus

Myelin károsodás

Számtalan teória ismert a demyelinisatio kialakulásában.

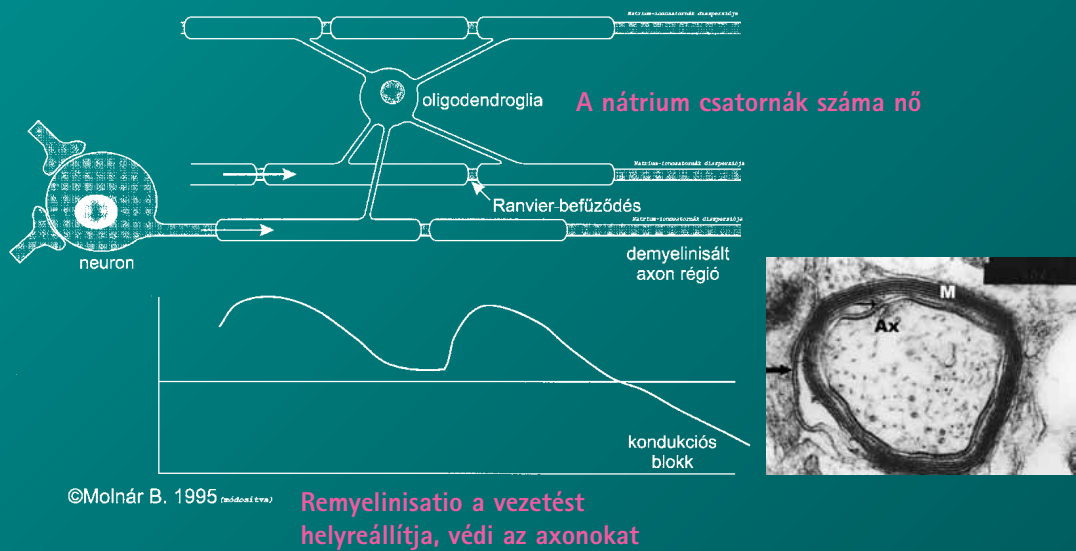
Az autoimmun elmélet alapján a myelin basicus protein, a proteolipid protein, a myelin oligodendrocyta protein, mint autoantigének szerepe bizonyított a Th1-sejtek aktivizálásában.

A demyelinisatio kialakításához az autoagresszív T-sejtek önmagukban nem elegendők, myelin-specifikus ellenanyagok jelenléte is szükséges – B-sejtek.

A demyelinisatio következménye

Kondukción blokk

Pathomechanizmus

Idegrost károsodás

Az 1990-es évek közepéig elfogadott nézet volt, hogy SM-ben az axonok megkíméltek maradnak, feledésbe merültek az axonkárosodást leíró klasszikus megfigyelések. (Charcote 1868, Putnam 1936)

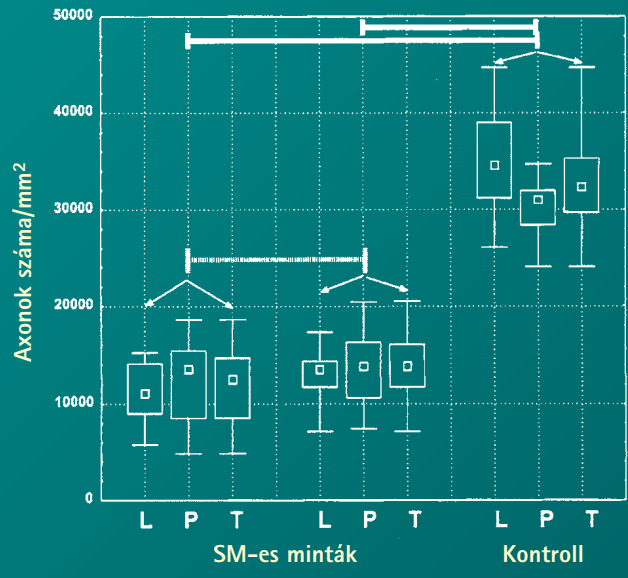

1998-ban Trapp és mtsai igazolták, hogy akut SM plakkokban jelentős számú axon megszakadás észlelhető, az axonkárosodás mértéke a gyulladásos aktivitással korrelál.

Pathomechanizmus

Idegrost károsodás

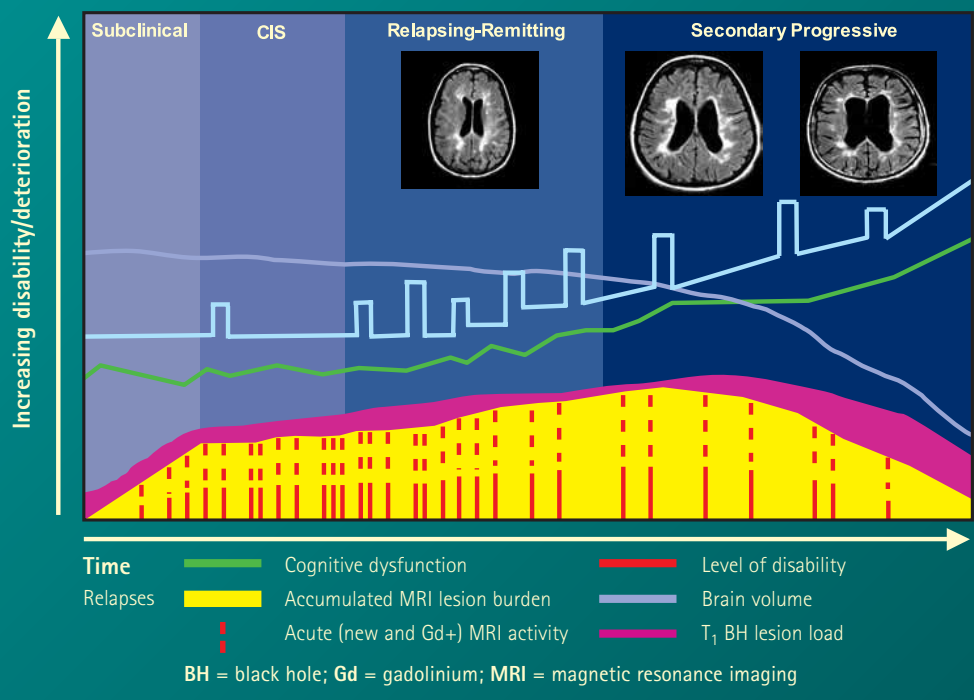
Brain (2000), 125, 308-317
Axonal changes in chronic demyelinated cervical spinal cord plaques
 Gábor Lovas,^{1,4} Nóra Szilágyi,² Katalin Majtényi,³ Miklós Palkovits⁴ and Sámuel Komoly¹

Axon denzitás teljesen demyelinizálódott és kontroll gerincvelőben

~60%-os axon-pusztulás

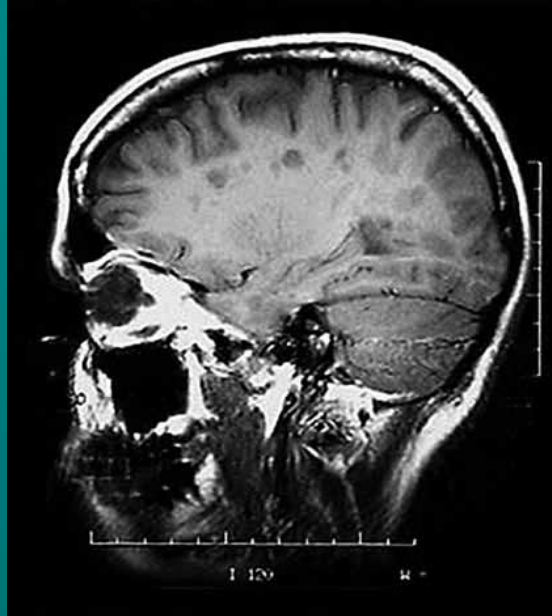
Klinikai kórlefolyás

Noseworthy et al. *N Engl J Med.* 2000;343:938 • Weinschenker et al. *Brain.* 1989;112:133 • Trapp et al. *Curr Opin Neurol.* 1999;12:295

MRI-vel kimutatható axonkárosodás

Pathomechanizmus

Az autoimmun demyelinisatio típusai

I típus

T-sejt és makrophag-mediált demyelinisatio

II típus

T-sejt mediált gyulladásos háttér mellett zajló antitest-macrophag mediált demyelinisatio

III típus

Distalis oligodendrogliopathia, oligodendroglia apoptosissal

IV típus

Elsődleges az oligodendroglia degeneráció, változó mértékű demyelinisatióval, myelin fehérjék expressziójának csökkenésével. Aktív szövetkárosodás helyén immunglobulin complement lerakódás nem mutatható ki

Hans Lassmann, Wolfgang Brück and Claudia Lucchinetti. Trends in Molecular Medicine Vol. 7 No. 3 March 2001

Remyelinisatio

A remyelinisatio helyreállítja a szaltatórikus ingerületvezetést és a neuroprotekciónak egyik útja, megelőzve a másodlagos axonkárosodást.

Általánosan elfogadott, hogy a KIR-ben a remyelinisatio proliferációt, migrációt igényel és oligodendrocyta precursor sejtek éretté differenciálódását, melyek így myelin-képző oligodendrocytákká alakulnak.

Remyelinisatio

Az OPC differenciálódásához szükséges faktorok:

- növekedési faktorok
- adhéziós molekulák
- citokinek
- kemokinek
- transcripciós faktorok

Martin Stangel: Neuroprotection and neuroregeneration in multiple sclerosis. J. Neurol 2008; 255: 77-81

Remyelinisatio és neuroprotectio klinikai vizsgálata SM-ben

Theiler vírus egér encephalitisben nagy dózisu iv immunoglobulinok remyelinisatio potenciállal rendelkeznek. (1)

Betegeken végzett placebo-kontrollos klinikai vizsgálatok közül egyik sem tudott klinikai vagy neurofiziológiai javulást kimutatni, amit IVlg okozott volna. (2)

A demyelinisált axonok károsodásában fontos szerepet játszik a megnövekedett számú feszültség-függő nátrium-csatorna aktivitása, melynek következtében megnövekszik az intracelluláris calcium koncentráció. Phenytoinnal mérsékelni lehet az axonpusztulást EAE-ben. (3)

1. Bieber et al: Humoral autoimmunity as a mediator of CNS repair. Trends Neurosci. 2001; 24: S39-S44
2. Noseworthy et al: A randomised trial of intravenous immunoglobulin in inflammatory demyelinating optic neuritis. Neurology 2001; 56: 1514-1522
3. Lo, Black et al: Neuroprotection of axons with phenytoin in experimental allergic encephalomyelitis. Neuroreport 2002; 13: 1909-1912

Remyelinisatio és neuroprotectio klinikai vizsgálata SM-ben

Hét SM beteg nyílt vizsgálata Insulin-like Growth Factor-1 50 µg s.c. naponta 2x, 24 hét alap megfigyelés, 24 hét kezelési periódus. Havonta MRI és klinikai vizsgálat. Nem mutat a kezelés releváns különbséget. (1)

Nyílt klinikai vizsgálat primer progresszív SM betegekben – Riluzole – 16 beteg. MRI-vel mért gerincvelői atrophia progressziója. A kezelés egy éve alatt az átlagos gerincvelőterület stabilizálódott. (2)

1. Frank et al: A pilot study of recombinant insulin-like growth factor-1 in seven multiple sclerosis patients. Mult Scler. 2002; 8: 24-29
2. Kalkers et al: The effect of the neuroprotective agent Riluzole on MRI parameters in patients with progressive multiple sclerosis: a pilot study. Mult. Scler. 2002; 8: 532-533

Remyelinisatio és neuroprotectio klinikai vizsgálata SM-ben

- Erythropoietin (EPO)
- Állatkísérletes vizsgálatokban neuroprotektív hatást mutattak ki
- Kiszámú humán vizsgálat primer és secunder progresszív SM betegekkel
- 5 beteg – 48 000 NE 12 héten át hetente, majd 12 hétig 2 hetente
- 3 beteg – 8 000 NE 12 héten át hetente, majd 12 hétig 2 hetente
- A nagyobb dóziszú csoportban motoros funkció, kognitív teljesítmény klinikai és neurophysiológiai javulása következett be

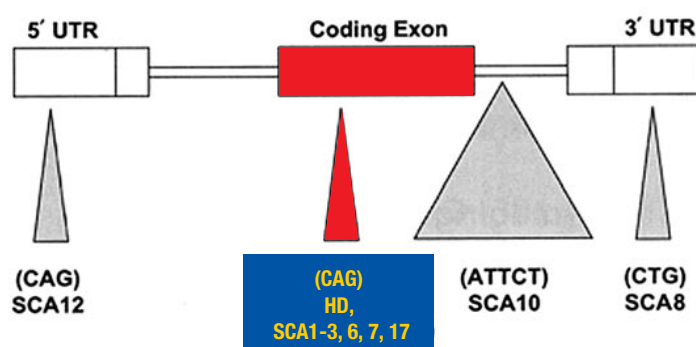
Ehrenreich et al: Exploring human recombinant erythropoietin in chronic progressive multiple sclerosis. Brain 2007; 130: 2577-2588.

Neuro- degeneráció Huntington- kórban

GÁRDIÁN GABRIELLA, KLIVÉNYI PÉTER,
KINCSES ZSIGMOND TAMÁS, VÉCSEI LÁSZLÓ

Huntington-kór

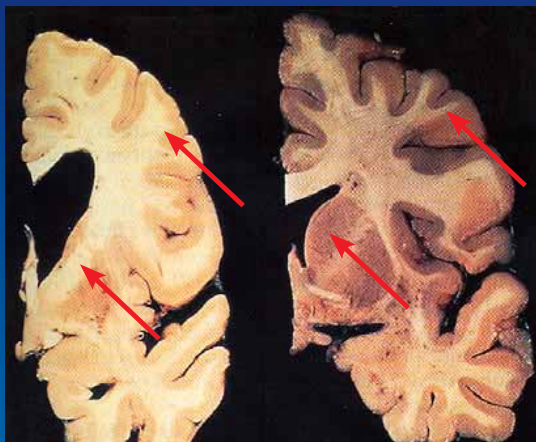
- AD
- 4p16,3-IT15-210 kb, 67 exon
- A gén 5' végén exon 1, trinucleotid repeat expansio (CAG-glutamine)
9-35 norm., 40-200 kóros, 36-39 borderline
- 348 kD, 3144 aa fehérje

Huntington-kór

- Makroszkópos neuropathológiai elváltozás a nucleus caudatus, corticalis atrophia, kamratágulat
- Mikroszkópos szinten a közepes tüskés sejtek (GABA/Enkephalin, GABA/Substance-P) pusztulása striatum területén, neuron pusztulás cortex és cerebellum területén is
- Intranukleáris inklúziók (huntingtin, ubiquitin)
- Reaktív gliosis a striatum területén

Pathomechanizmusok

- Mitokondriális diszfunkció
- Energiatermelés zavara, ATP deficit
- Oxidatív stressz – szabadgyök képződés
- Excytotoxicitás
- UPS (Proteasoma) diszfunkció
- Apoptosis
- Autophagia – lysosomális rendszer

Excytotoxicitás bizonyítékai és következményei

- Striatum – bőséges glutamate input
- Striatum sejtjeinek glutamate receptor típusa
NMDA rec. NR2B subunit, mGluR5
- NMDA rec. agonista szintje magasabb – QA
- Decortikációval nő az élethossz – állatkísérletek!

- Krónikus NMDA rec. aktiváció következményei
  - intracellularis Ca^{2+} koncentráció nő
  - Ca^{2+} dependens NOS isoform aktiválódik
  - NO termelődés, ROS nő
  - Ca^{2+} dependens protease-ok aktiválódnak: calpain, apoptosis

Mitokondrium

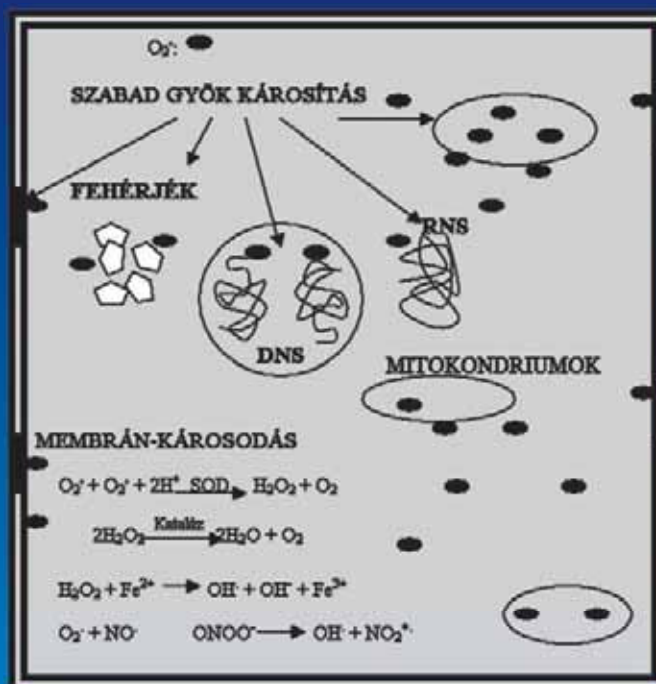
- Mitokondriális komplex II., III., IV. aktivitás csökken a striatum területén
– 3-NP, malonat közvetett bizonyítékokat ad
- Emelkedett laktát szint cortex és striatum
- Laktát/piruvát arány emelkedik a CSF-ben
- Csökkent phosphokreatin/inorganikus phosphat arány az izomban
- Mitokondrium morfológiai változásai
- Enyhe mitokondriális depolarizáció – cytochrom c release – caspase-3, -8, -9 aktiváció – apoptosist, huntingtin hasítását gerjeszti – nucleus – transzkripciós faktorok – fehérjék expresszió változik

A mitokondriális energiatermelés zavarának következményei

- A neuron parciális depolarizációja, mely az excitátoros aminosav receptorok aktivációjával jár
- Megzavart az intracellularis Ca-puffer rendszer
- Intracellularis Ca^{2+} szint emelkedés fokozott szabadgyök képződéshez és a NOS aktiválódásához vezet

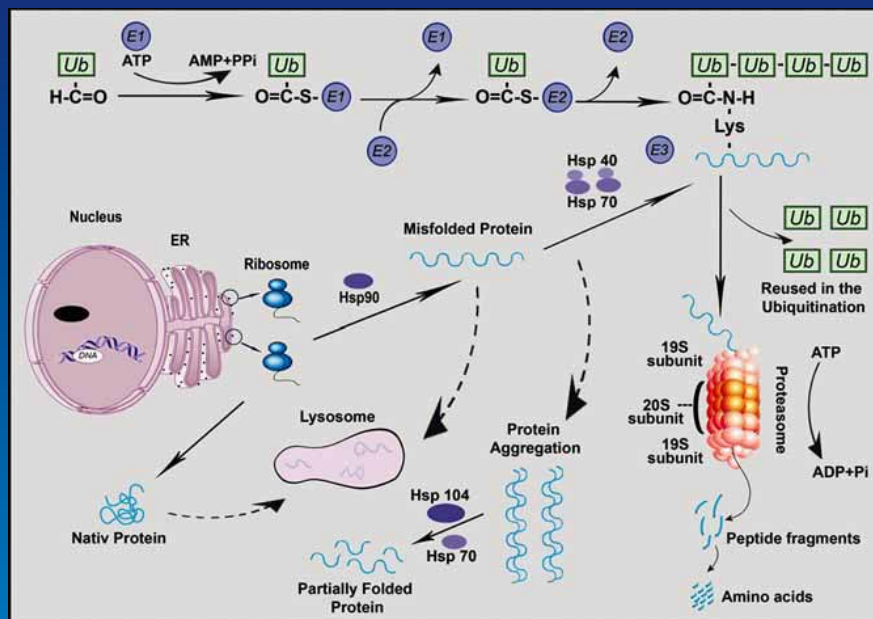
Szabadgyök károsítás elemei

Antioxidáns mechanizmusok

- **Kompartmentalizáció**
lysosome, UPS
- **Enzimrendszerek**
SOD, glutathion peroxidase, catalase
- **Specifikus transzport proteinek**
transferrin, ferritin, coeruloplasmin
- **Endogen antioxidánsok**
glutathion, NADPH
- **Exogen anyagok**
C-vitamin, β -carotin, liponsav

Ubiquitin Proteasome System – UPS

E1 = ubiquitin aktiváló enzim; **E2** = ubiquitin konjugáló enzim; **E3** = ubiquitin ligase; **Ub** = ubiquitin

Gárdián G., Sas K., Toldi J., Vécsei L. Pathogenesis of neurodegenerative disorders – Neurovascular Medicine Chapter 18

Neurodegeneráció neuromuscularis betegségekben

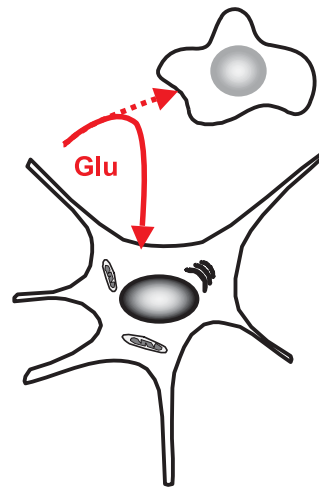
DÉZSI LÍVIA, ENGELHARDT JÓZSEF, ANNUS JÁNOS KRISTÓF,
VARGA EDINA TÍMEA, VÉCSEI LÁSZLÓ

A neurodegeneráció ALS-ben

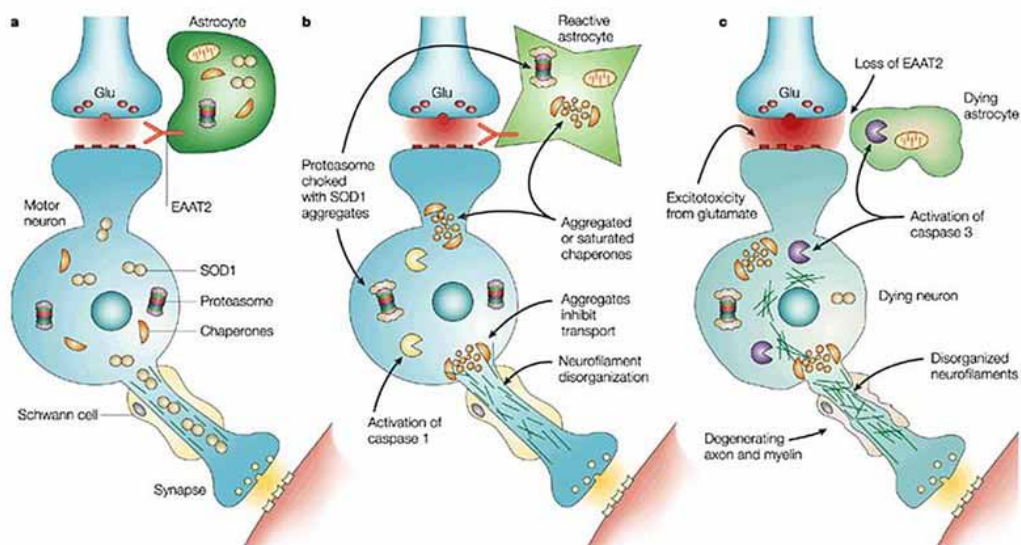
- 1. Glutamát toxicitás
- 2. Oxidatív stressz (SOD)
- 3. Autoimmunitás/gyulladás
- 4. Kóros protein konformáció
- 5. Mitokondrium károsodás
- 6. Calcium homeosztázis zavara
- 7. PARP hyperaktiváció

A neurodegeneráció ALS-ben

- 1. Glutamát toxicitás
- 2. Oxidatív stressz (SOD)
- 3. Autoimmunitás/gyulladás
- 4. Kóros protein konformáció
- 5. Mitokondrium károsodás
- 6. Calcium homeosztázis zavara
- 7. PARP hyperaktiváció

Glutamát toxicitás

Nature Reviews | Neuroscience

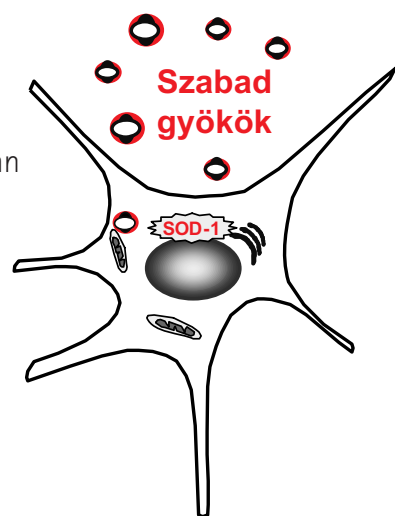
www.nature.com/.../fig_tab/nrn1101-806a_F6.html

A neurodegeneráció ALS-ben

- 1. Glutamát toxicitás
- **2. Oxidatív stressz (SOD)**
- 3. Autoimmunitás/gyulladás
- 4. Kóros protein konformáció
- 5. Mitokondrium károsodás
- 6. Calcium homeosztázis zavara
- 7. PARP hyperaktiváció

Oxidatív stressz

- Cu/Zn SOD1: antioxidáns fehérje
- Szabadgyökök eltávolítása
- Az összes sejtben megtalálható a cytosolban (és mitok.-ban), a cytosol fehérjék 1%-a
- A Zn-nek strukturális szerepe van, a Cu alapvető a megfelelő funkcióhoz

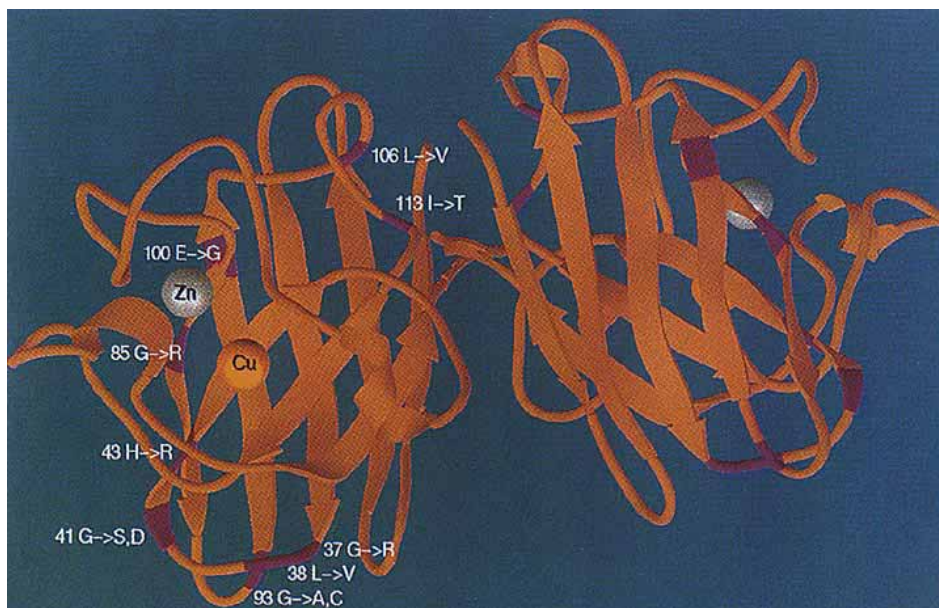

SOD1 gén mutációk

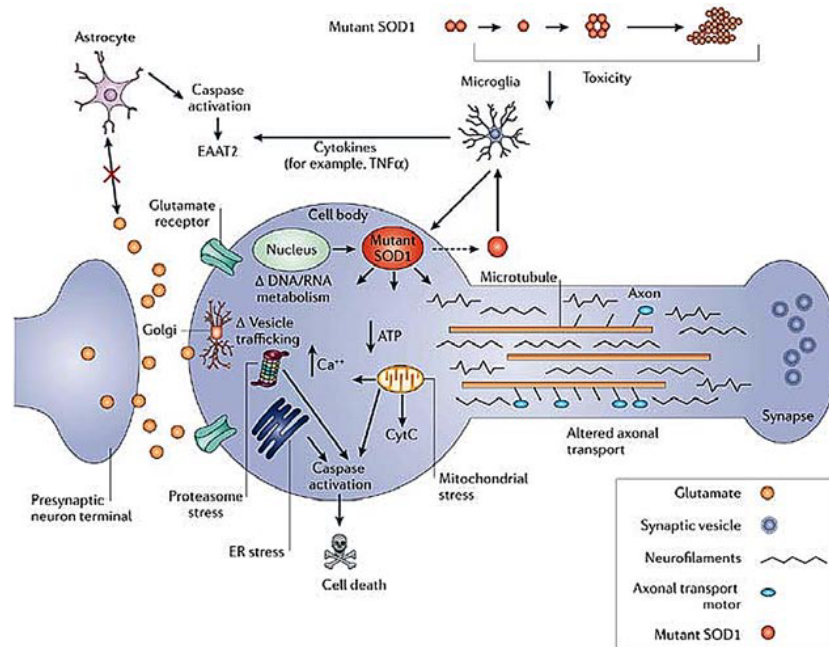
- A familiaris ALS 20%-ban, a sporadikus ALS 3%-ban mutatható ki
- AD, AR (D90A)
- Hasonló fenotípust hoznak létre
- Több mint 140 mutációt írtak le a gén egész hosszában

SOD1 gén mutációk

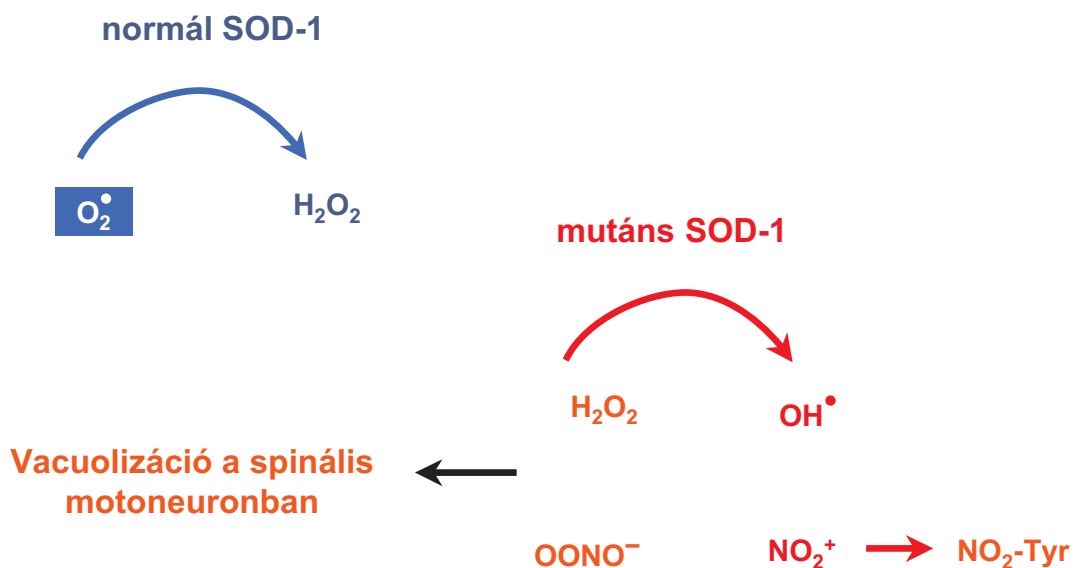
www.cbse.uab.edu/carson/papers/sod/sod.html

A mutáns SOD1 hatása multifaktoriális

www.nature.com/.../v7/n9/full/nrn1971.htm

Oxidatív stressz ($G^{93} \rightarrow A$) – transzgenikus egér

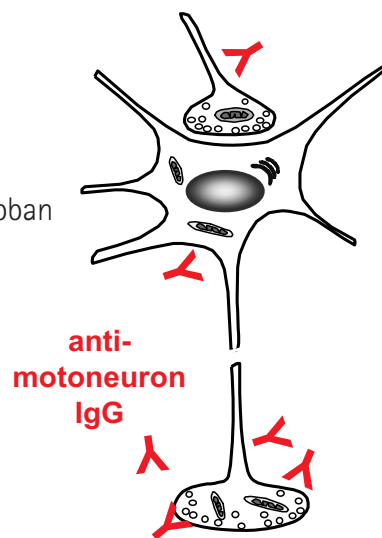

A neurodegeneráció ALS-ben

- 1. Glutamát toxicitás
- 2. Oxidatív stressz (SOD)
- **3. Autoimmunitás/gyulladás**
- 4. Kóros protein konformáció
- 5. Mitokondrium károsodás
- 6. Calcium homeosztázis zavara
- 7. PARP hyperaktiváció

Autoimmunitás/gyulladás

- A betegek 80%-ában mutathatók ki MN ellenes IgG antitestek
- A Ca csatornák ellen irányulnak
- Kötődést követően a Ca csatorna hosszabban van nyitva, több Ca áramlik be
- Több neurotranszmitter szabadul fel
- MEPP frekvencia 2-3x-ra megnő

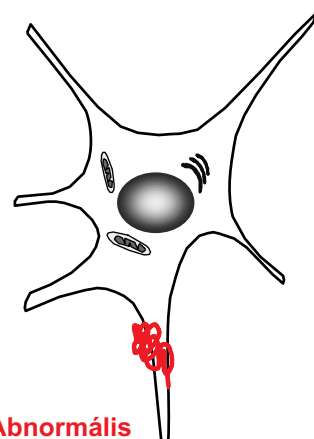

Mi szól mellette?

- Mikroglia, makrofág aktiváció
- Lokális antigén prezentáció
- Immun sejtek átjutása a vér-agy gáton (ICAM) a károsodott területben
- Specifikus (autoimmun) IgG termelődés és felvétel a cél neuronokban

A neurodegeneráció ALS-ben

- 1. Glutamát toxicitás
- 2. Oxidatív stressz (SOD)
- 3. Autoimmunitás/gyulladás
- **4. Kóros protein konformáció**
- 5. Mitokondrium károsodás
- 6. Calcium homeosztázis zavara
- 7. PARP hyperaktiváció

Abnormális neurofilamentumok

Fehérje aggregáció

- A kóros fehérje az ER-ból a cytoplasmába jut – ubiquitinhez kötődik – a proteasoma rendszer lebontja
- A mutáns SOD1 gátolja az „ERAD” rendszert (a Derlin-1-hez kötődve), amely eltávolítja a kóros konformációjú fehérjéket
- A Derlin-1+ mutáns SOD interakció a MN-ban és astrogliában jön létre, a betegség kezdetét követően, így inkább másodlagosnak tűnik

Fehérje aggregáció

- A kóros proteinek aggregálódnak: zárványok (pl. mutáns SOD1)
- A SOD1 aggregátumok immunreaktívak mutáns SOD-ra, normál SOD nem kötődik immunológiailag
- Az aggregáció korellál a betegség progressziójával
- Nem tisztázott az aggregátumok szerepe
- Védő: a mutáns fehérjét sequestrálja
- Toxikus: túlterheli a proteasoma rendszert

Fehérje aggregáció

- A fehérje aggregáció károsítja az axonalis transzportot
- ER stressz + protein kináz (ASK1) aktiváció: apoptózis
- A SOD Rac1-gyel asszociált (a mutáns SOD kötődése fokozott)
- Rac1 a NADPH oxidáz (Nox) aktivátora
- A Nox aktiválás: fokozott superoxid képződés: oxidatív stressz

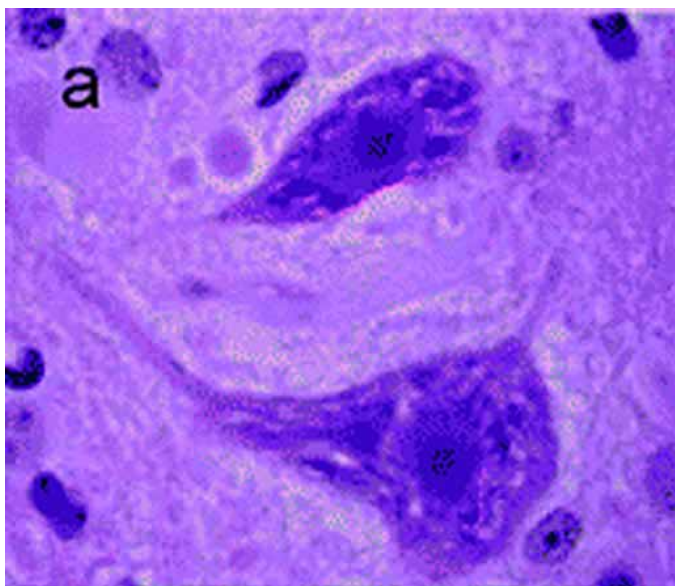
A synapsis

- Az axonterminál vezikulumaiban chromogranin A, B és secretogranin II található (normál esetben)
- Large dense core vesicles (LDCV) felszaporodnak az axon terminálban ALS-es betegekben
- A mutáns SOD1 chromograninokkal co-secretálódik, amely jelenségnek MN-t és astrogliát károsító hatást tulajdonítanak

Fehérje aggregáció

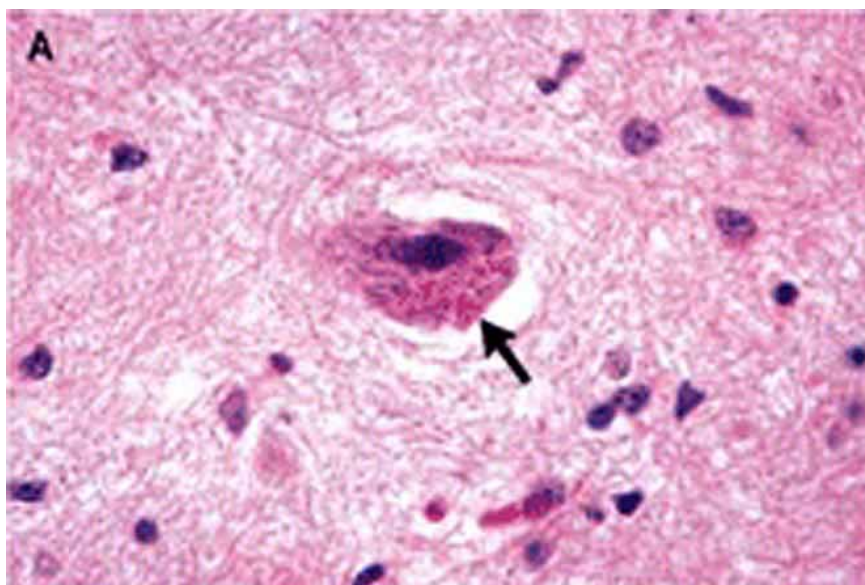
- Mutáns SOD1
- Hyperphosphorilált tau (neurofilamentumokban)
- TDP-43 (UMN)
- A proteosoma rendszer nem tudja eltávolítani, axon transzport károsodhat

SOD1 pozitív zárványok a motoneuronban

neuroscience.grad.uiowa.edu/NOD/2006/9-26-06/presentation.pdf

Bunina testek

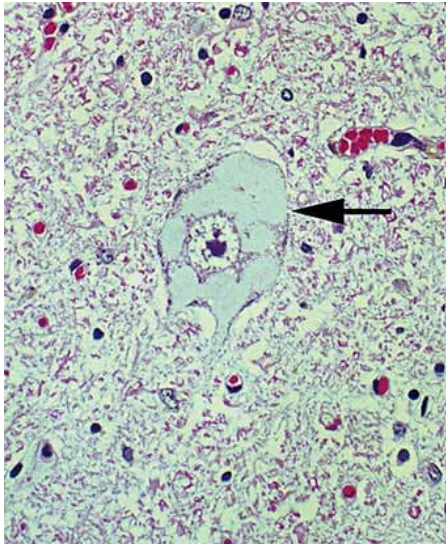

neuroscience.grad.uiowa.edu/NOD/2006/9-26-06/presentation.pdf

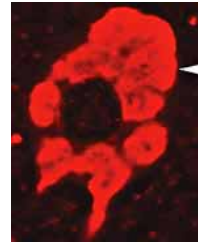
Hyaline conglomerat zárványok (HCI)

- Elfoglalhatják a cytoplasma nagy részét
- Neurofilamentumokat, peripherint és kevés ubiquitint tartalmaznak
- Egyes SOD mutációkban kifejezettebbek
- Sporadikus ALS-ben nem észlelhetők

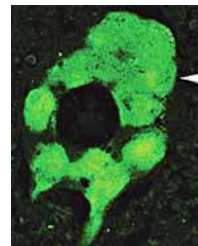

HE

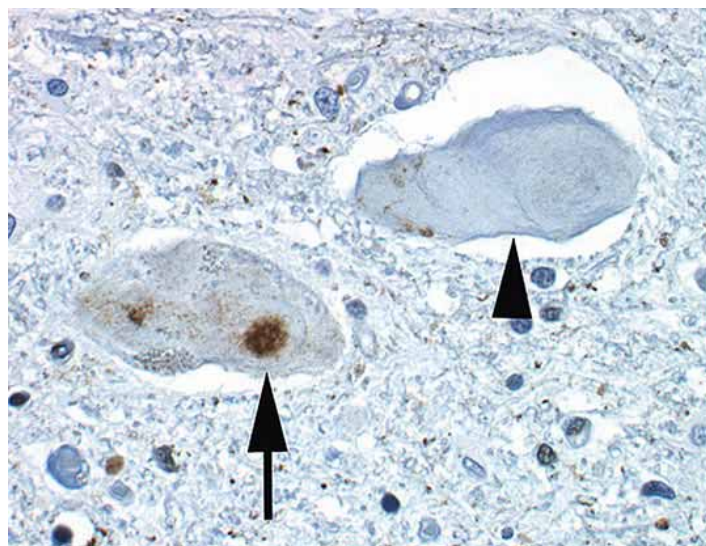

Neurofilament

Peripherin

<http://neuromuscular.wustl.edu/pathol/alsmusc.htm>

Ubiquitin festés

<http://neuromuscular.wustl.edu/pathol/alsmusc.htm>

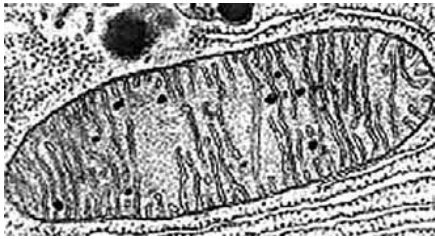
TDP-43

- Összes sejtben: sejtmagban, citoplazmában
- DNS-t és RNS-t megköt, a transzkripciót és splicing-ot szabályozza
- A microRNS biogenezisben, apoptózisban és sejtosztódásban van szerepe
- A phosphorylalt TDP-43 neuronális aggregátumokban mutatható ki ALS & FTD
- Mutáció helye: C-terminál a fehérje-fehérje interakcióban szerepet játszó régióban

A neurodegeneráció ALS-ben

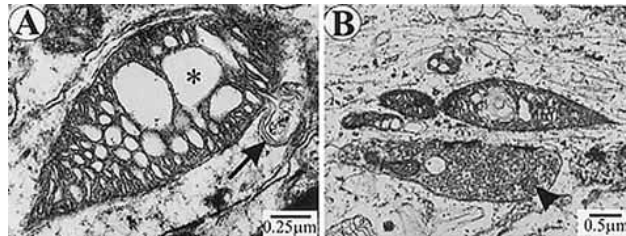
- 1. Glutamát toxicitás
- 2. Oxidatív stressz (SOD)
- 3. Autoimmunitás/gyulladás
- 4. Kóros protein konformáció
- **5. Mitokondrium károsodás**
- 6. Calcium homeosztázis zavara
- 7. PARP hyperaktiváció

A mitokondriumok degenerációja a motoneuronban (SOD1 transzgenikus egér)

Normál mitokondrium

Károsodott mitokondrium

neuroscience.grad.uiowa.edu/NOD/2006/9-26-06/presentation.pdf

A mitokondriumok károsodása

- Légzési lánc: complex (I, II), IV
- A MN-ban a mutáns SOD1 részben a mitok.-ban helyezkedik el: cytochrome c felszabadulás: intrinsic apoptosis: sejthalál
- A mutáns SOD1 oxidatív stresszt okoz az astrocyták mitokondriumaiban is: a szomszédos sejtek pusztulásához vezet

A mitokondriumok károsodása

- Fokozza a MN susceptibilitását a Ca mediált excitotoxikus hatásra: MN pusztulás
- Csökkent ATP és fokozott szabadgyök képződés: oxidatív stressz: MN károsodás
- Intrinsic mitokondriális apoptózis: citochrom C: caspase 9: apoptózis

A neurodegeneráció ALS-ben

- 1. Glutamát toxicitás
- 2. Oxidatív stressz (SOD)
- 3. Autoimmunitás/gyulladás
- 4. Kóros protein konformáció
- 5. Mitokondrium károsodás
- **6. Calcium homeosztázis zavara**
- 7. PARP hyperaktiváció

Calcium homeosztázis zavara

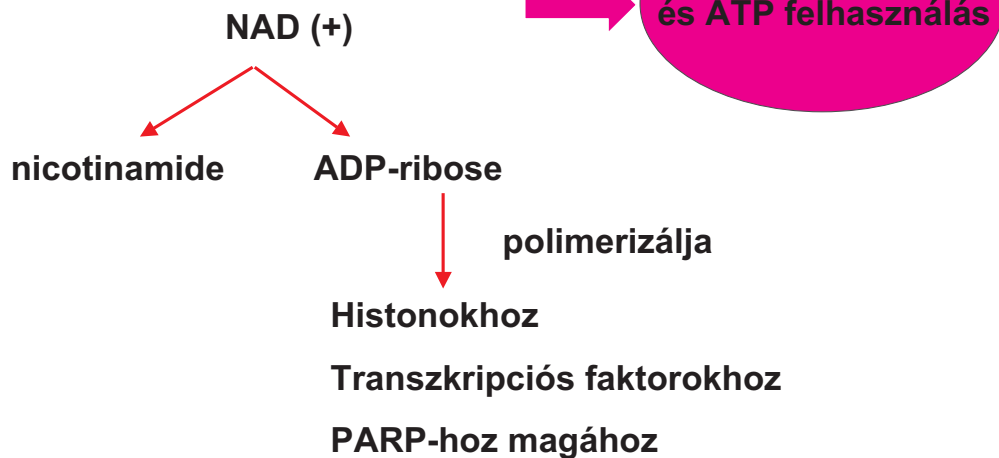
- Protease aktiváció
- Phospholipase aktiváció
- Endonuclease aktiváció
- „Induction of permeability transition”
- Caspase aktiváció
- Parvalbumin és calbindin védő szerepe

A neurodegeneráció ALS-ben

1. Glutamát toxicitás
2. Oxidatív stressz (SOD)
3. Autoimmunitás/gyulladás
4. Kóros protein konformáció
5. Mitokondrium károsodás
6. Calcium homeosztázis zavara
- **7. PARP hyperaktiváció**

PARP: DNS javító enzim

A DNS törésekhez kötődve hasítja

Sejthalál

■ Nekrózis

- fékezetlen ionátáramlás a sejtmembránon át
- A Ca²⁺-függő proteázok aktivációja
- Mitokondrium károsodás
- ATP csökkenés
- Sejtduzzanat
- A nuclearis DNS megkímélt
- Gyulladásos reakció van

■ Apoptózis

- Sejt mérete csökken (Cell shrinkage)
- Sejtmembrán ép marad
- Cytoskeleton depolymerizálódik
- A nuclearis DNS fragmentálódik
- Fehérje szintézist, ATP-t igényel
- Minimális a gyulladásos reakció

Terápiás próbálkozások

- Kb. 80 szer lett kipróbálva állatmodellben, ebből kb. 30 mutatott jó hatást, de egyik sem gyógyította meg az állatot
- Átfordítva a humán betegségekre, egyik szerre sem igazolódott a hatékonyság
- SOD egér nem ugyanaz, mint a humán ALS
- Az állatkísérletből kapott eredmények a hibahatáron belüliek

Terápia

- **Antiexcitotoxikus szerek:**
Riluzole, Gabapentin, Topiramate, Verapamil, Lamotrigine, Dextrometorphan, Celecoxib, Talampanel (AMPA receptor gátló)
- **Neurotrophicus faktorok:**
rh IGF-1, BDNF (brain-derived NF), CNTF (recombinant human ciliary NF)
- **Antioxidánsok:**
E vitamin, N-Acetylcysteine (NAC)
- **Bioenergetikus szerek:**
Creatinine monohydrate
- **Antiapoptotikus szerek:**
Omigapil (TCH 346)

Klinikai vizsgálatok ALS-ben

(Gyógy)szer	hatás	fázis
Ceftriaxone	anti-excitotox.	I-III
Minocycline	gyulladáscsökkentő, antiapoptotikus	III
AEOL 10150	antioxidáns	I
Arimoclomol	protein konformáció	II
Coenzim Q	mitokondrium dysfunkció	II
Sodium phenylbutyrate	histone deacetylase inhibitor	II
Ritonavir és hydroxyurea	anti-apoptotikus	II
Thalidomide	Anti-apoptotikus	II

Egyéb lehetőségek

- Génterápia
- Óssejt terápia

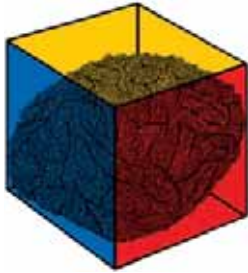
Összefoglalás

- A neurodegeneráció mechanizmusai összetettek és sokrétűek
- A különböző folyamatok összefüggésben vannak egymással
- Nem ismert az elsődleges károsodás
- Az említett mechanizmusokat célozzák a különböző terápiás próbálkozások

Kiadó:
Presscon Kiadó, Budapest
info@presscon.hu

DTP: Ifj. Megyeri Lajos

Nyomdai előkészítés, nyomás:
Visit Kft., Budapest
nyomda@visitpress.hu